

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Vliv tzv. hokejových událostí na řízení médií
v Československu**

Diplomová práce

Ondřej Vichnar

Praha 2008

Autor práce: **Ondřej Vichnar**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VICHNAR, Ondřej. *Vliv tzv. hokejových událostí na řízení médií v Československu*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2008. 90 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jakub Končelík.

Anotace

Diplomová práce „Vliv tzv. hokejových událostí na řízení médií v Československu“ pojednává o zpřísnění kontroly v médiích v zemi na jaře 1969. Od srpna 1968 bylo Československo obsazeno okupačními vojsky zemí Varšavské smlouvy, pod dozorem se ocitla i média. Situace přesto nebyla beznadějná, média si zachovávala část svobod a relativní volnost. Na konci března 1969 porazilo československé národní mužstvo dvakrát za sebou na mistrovství světa ve Stockholmu Sovětský svaz. Oslavy druhého vítězství vyvrcholily občanskými nepokoji, částečně zaměřenými proti kancelářím sovětských společností a kasárnám, ve kterých sídlila okupační vojska. Po tomto incidentu se vedení sovětských komunistů v Moskvě rozhodlo výrazně zpřísnit režim v Československu. Za podíl na situaci byla kritizována i média a právě na média dopadla sovětská opatření velmi výrazně. Tato diplomová práce se zabývá zpřísněním a změnami v mediální oblasti v průběhu jara 1969. Uvedené období bylo totiž nejdůležitější pro vývoj mediální situace v následujících dvaceti letech

Annotation

Diploma thesis „Influence of hockey affairs over leading media“ deals with strictness in media control in the country in spring 1969. From August 1968 was Czechoslovakia occupied by the troops of Warsaw pact, under the control were among others also media.

The situation was nevertheless desperate, media were partly conserving liberty and relative freedom. In the end of March 1969, during the world championships in Stockholm, Czechoslovak ice hockey national team beat twice the Soviet union. The celebrations of the second win culminated by citizen disturbances, which were partly directed against

Soviet companies offices and barracks used for the troops of Warsaw pact. After that incident the Soviet leadership in Moscow realised to tightened up the regime in Czechoslovakia markedly. One of the most afflicted realm was the media realm. This diploma thesis deals with this strictness and with the changes in this realm during the spring of 1969. This period was the most important for progression of media situation in next twenty years.

Klíčová slova

Československo, média, hokejové události, jaro 1969, kontrola médií.

Keywords

Czechoslovakia, media, hockey affairs, spring 1969, media checking.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce (tzn. bez anotací a příloh) má s poznámkovým aparátem celkem 148 721 znaků s mezerami.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19. 5. 2008

.....

Ondřej Vichnar

Obsah

OBSAH.....	6
1. ÚVOD.....	9
1.1 ZMĚNY OPROTI SCHVÁLENÝM TEZÍM.....	10
2. SPOLEČENSKÁ A MEDIÁLNÍ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU NA KONCI 60. LET 20. STOLETÍ.....	11
2.1 ČESKOSLOVENSKO DO 21. SRPNA 1968	11
2.1.1 Sjezd svazu spisovatelů.....	11
2.1.2 Okolnosti reformy.....	12
2.1.3 Výzva Dva tisíce slov.....	14
2.1.4 Odpor socialistického tábora	15
2.1.5 Události 21. srpna	16
2.2 MARNÉ SNAHY O ZACHOVÁNÍ AUTONOMIE	17
2.2.1 Marný posrpnový odpor	17
2.2.2 Počátky normalizace.....	19
2.2.3 Přímá omezení svobody.....	20
2.2.4 Konec nadějí na autonomii.....	21
2.2.5 Palachova tragédie.....	23
2.2.6 Média na začátku roku 1969.....	23
2.2.7 Rostoucí vliv realistů	26
2.2.8 Stockholm místo Prahy.....	27
2.2.9 Druhá výhra a neklidná noc	29
3. UDÁLOSTI DUBNA A KVĚTNA 1969, JEJICH ODRAZ V TIŠTĚNÝCH MÉDIÍCH A POSTUP ÚV KSC	32
3.1 SOVĚTSKÁ KONTROLA A DUBČEKOVA SLÁBNOUCÍ MOC	32
3.1.1 Ohlasy tisku na druhé vítězství nad Sovětským svazem	32
3.1.2 Sovětská reakce a předběžná cenzura	33
3.1.3 Husákovy radikální projevy.....	34
3.1.4 Prohlášení předsednictva ÚV KSČ a předsednictva vlády.....	37
3.1.5 Dozvuky hektického týdne.....	38
3.2 ZMĚNY VE VEDENÍ ZEMĚ A DEFINITIVNÍ KONEC MEDIÁLNÍ SVOBODY	41
3.2.1 Husák prvním tajemníkem	41
3.2.2 Stav tisku na konci dubna a začátku května 1969.....	44
3.2.3 Kempného zpráva	48
3.2.4 Opatření PUV KSČ v oblasti sdělovacích prostředků	50
3.2.5 Neočekávaný konec Reportéra	53
3.2.6 Slovo do vlastních řad	54
3.2.7 Rok po květnovém usnesení	57
4. VYSÍLACÍ MÉDIA V OBDOBÍ ZAČÍNÁJÍCÍ NORMALIZACE	60
4.1. TELEVIZE V OBDOBÍ ZAČÍNÁJÍCÍ NORMALIZACE	60
4.1.1 ČST po srpnu 1968	60
4.1.2 Odpor proti tlaku.....	62
4.1.3 Dopis ředitele Šmídajera	65
4.1.4 Bezprostřední dopad hokejových událostí na ČST	66
4.1.5 Reakce oficiálních míst.....	67
4.1.6 Konec Josefa Šmídajera.....	70
4.1.7 Nástup Jana Zelenky.....	71
4.1.8 Československá televize rok po událostech jara 1969.....	73
4.2 ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS V DOBĚ ZAČÍNÁJÍCÍ NORMALIZACE	75
4.2.1 Situace v rozhlase po srpnu 1968	75
4.2.2 První kroky k normalizaci v Československém rozhlase.....	77
4.2.3 Nástup nového vedení.....	79
4.2.4 Československý rozhlas rok po událostech jara 1969	81

5. ZÁVĚR.....	83
6. RESUMÉ	85
7. SUMMARY	86
8. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	87
9. SEZNAM PŘÍLOH.....	90

1. Úvod

Téma své diplomové práce Vliv tzv. hokejových událostí na řízení médií v Československu jsem si vybral na základě svého dlouhodobého zájmu o tuto problematiku. Potkal se zde můj dlouholetý zájem o dějiny československého hokeje s přesvědčením, že období konce šedesátých a začátku sedmdesátých let představuje jednu z nejdůležitějších etap v moderních dějinách Československa. Po nástupu Alexandra Dubčeka na pozici prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) se situace v zemi začala měnit. Progresivní Dubček a jeho spolupracovníci přikročili mimo jiné ke zrušení cenzury, takže média měla k dispozici relativní svobodu.

Reakce Sovětského svazu na změny v Československu byly ale velmi negativní a vyvrcholily 21. srpna 1968 vojenskou intervencí do země. Odobí od konce léta 1968 do jara 1969 probíhalo ve znamení snah zachránit alespoň něco z plánovaných reforem socialismu s Československu. Definitivní konec těmto snahám přišel na konci dubna 1969. Hokejový reprezentační tým dokázal na mistrovství světa ve Stockholmu dvakrát během jediného týdne porazit hráče Sovětského svazu. Oslavy druhého vítězství přerostly v mohutné manifestace národní hrdosti a odporu vůči okupaci. Na Václavském náměstí byla rozbita výloha letecké společnosti Aeroflot, v některých místech republiky byla napadena kasárna, ve kterých sídlila sovětská armáda.

Ačkoliv je po letech zkoumání incidentů téměř jisté, že většina akcí byla záměrně vyprovokována příslušníky tajné policie, na konci dubna 1969 byly z událostí obviněny tzv. pravicové a kontrarevoluční síly v Československu.

Následný rozkol ve vedení ÚV KSČ nahrál sovětským představitelům, pro které byl Alexander Dubček jako první tajemník, nejmocnější muž v zemi, nepřijatelný. V polovině dubna vystřídal Dubčeka prosovětsky orientovaný Gustáv Husák a začalo období normalizace. Původně čistě sportovní zápolení tak bylo zásadním způsobem zneužito.

Cílem této diplomové práce je analyzovat postup událostí, které vedly k zastavení jakýchkoliv proreformních snah a znovunastolení tvrdého totalitního režimu v Československu, zejména v oblasti médií. Tato

historická analýza je postavena na recepci a interpretaci archivních dokumentů – historických publikací, věnujících se dané problematice a unikátních stenografických záznamů ze schůzí a jednání nejmocnějšího státního orgánu v Československu, ÚV KSČ.

1.1 Změny oproti schváleným tezím

Po delší úvaze jsem se rozhodl poněkud odchýlit od schválených tezí diplomové práce. Předpokládanou analytickou část, kvalitativní analýzu článků v deníku Rudé právo a týdeníku Reportér, jsem se rozhodl vynechat, zejména kvůli minimálnímu výskytu článků s danou problematikou v týdeníku Reportér. Místo toho jsem zvolil jiný postup. Vybrané články, případně jejich části, jsem použil jako ukázky v kapitole Události dubna a května 1969, jejich odraz v tištěných médiích a postup ÚV KSČ.

Předpokládaná historická práce, tedy analýza archivních zdrojů, byla v tezích podmíněna přístupem k těmto archivním zdrojům. Tato podmínka byla splněna zejména studiem materiálů v archivech Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd a České televize. Nesmírně cennou publikací pro mě byly rovněž přepisy ze všech jednání ÚV KSČ v inkriminovaném období, vydané v roce 2003 Ústavem pro soudobé dějiny. Historická práce tedy proběhla přesně podle plánu, který byl uveden v tezích.

2. Společenská a mediální situace v Československu na konci 60. let 20. století

2.1 Československo do 21. srpna 1968

2.1.1 Sjezd svazu spisovatelů

Rok 1968 a obecně konec šedesátých let dvacátého století patří k nejzásadnějším letům komunistické vlády v Československu. Ve společnosti už v průběhu první poloviny 60. let výrazně sílila nespokojenost se stavem, v němž se země nacházela. Tento odpor nepanoval pouze mezi obyčejnými lidmi, hlasy volající po reformách se ozývaly stále častěji i ze struktur Komunistické strany Československa (KSČ).

První otevřená kritika politiky KSČ i celkových společenských poměrů zazněla již v květnu roku 1967 na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Nejjasněji deklarovali svoji nespokojenost Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Václav Havel, Antonín Jaroslav Liehm, či Karel Kosík. Řečníci požadovali zejména autonomii kultury, její nezávislost na politice, útočili však rovněž na princip vedoucí úlohy KSČ ve společnosti. Nejčastějšími argumenty nespokojených literátů bylo poukazování na porušování zákonů v 50. letech a obviňování vládní garnitury z neschopnosti řešit základní potřeby obyvatelstva.

Třídenní sjezd vcelku nečekaně vyústil v otevřený protest proti komunistické straně, proti jejím praktikám, které zásadně omezovaly občanské a tvůrčí svobody. Pavel Kohout žádal ve svém projevu zrušení cenzury a novelizaci tiskového zákona, nejvýraznějším řečníkem se ale stal Ludvík Vaculík, ve svých soudech velmi ostrý a nesmlouvavý. Na sjezdu dokonce došlo k přímému konfliktu mezi

spisovateli a komunistickou stranou, jejíž delegace na protest opustila jednání.¹

Vedení KSČ reagovalo v té době obvyklými zásahy – kritikové, pokud v ní ještě figurovali, byli vyloučeni ze struktur KSČ.

2.1.2 Okolnosti reformy

V lednu 1968 byl na zasedání Ústředního Výboru KSČ (dále jen ÚV KSČ) odvolán z funkce prvního tajemníka strany, fakticky nejmocnějšího muže státu, Antonín Novotný. Ten byl nakonec v březnu 1968 zbaven i funkce prezidenta republiky, jeho místo zaujal válečný hrdina, generál Ludvík Svoboda. Na Novotného pozici v ÚV KSČ zvolili delegáti sjezdu dosavadního prvního tajemníka Ústředního Výboru Komunistické strany Slovenska (ÚV KSS) Alexandra Dubčeka. ÚV se v podstatě rozdělil na dvě křídla, reformní a konzervativní.²

Dubčekova pozice uvnitř vedení KSČ však nebyla příliš silná, neboť konzervativní křídlo ÚV KSČ se bálo možných celospolečenských změn. Proto přistoupil Dubček ke změnám v nejužším vedení strany. Reformní křídlo, reprezentované kromě Dubčeka rovněž např. Josefem Smrkovským, Otou Šikem či Zdeňkem Mlynářem, začalo připravovat tzv. Akční program, jehož nejdůležitější součástí se stala snaha o rozvoj socialistické demokracie. Na programu se ale částečně podíleli i konzervativci.

Reformisté nechtěli obnovit demokratický systém v dnešním slova smyslu, chtěli spíše obrodit systém existující, jenž se nacházel v hluboké krizi. Cílům reformního křídla se začalo říkat „socialismus s lidskou tváří“, pro dobu obrody se vžil termín „pražské jaro“.³

¹ OTÁHAL, M. – NOSKOVÁ, A. – BOLOMSKÝ K.: Svědectví o duchovním útlaku (1969-1970). Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Havlíčkův Brod, 1993. s. 10.

² MENCL, V. (a kol.): Československo roku 1968. 2.díl: počátky normalizace. Parta, Praha, 1993, s. 5.

³ Tamtéž.

Společnost začala v prvních měsících roku 1968 cítit naději na změnu povětšinou nenáviděného systému. Kritika politických a společenských poměrů stále sílila, debata se záhy tematicky odklonila od minulosti k aktuálním otázkám. Mezi nimi dominovaly problémy ekonomických reforem, kulturní a náboženské svobody, nutnost řešení dlouhodobě napjatých vztahů mezi Čechy a Slováky, či posílení role ostatních, nekomunistických politických stran.

Dlouho tlučené společenské organizace se znovu začaly prosazovat. Autonomní tendence se objevily v uskupeních jako Sokol a Orel, rostla aktivita uměleckých svazů (spisovatelé, výtvarníci, hudebníci, televizní pracovníci), církve začaly prosazovat svobodu vyznání a volaly po zrušení státní kontroly náboženského života. Sítil rovněž tlak na zrušení cenzury. Media ji přestávala respektovat. Samotná cenzura fungovala od roku 1966, kdy dostala zákonem č. 81/1966 Sb. pevné místo v československém právním řádu.⁴

V únoru 1968 se začalo uvažovat o zrušení cenzury předběžné a zavedení následné, nakonec se předsednictvo ÚV KSČ 4. března rozhodlo zcela odmítnout předběžnou cenzuru a kontrolu nad ní svěřilo Ministerstvu kultury.

KSČ se pokusila nejpodstatnější problémy československé společnosti pojmenovat a nabídnout řešení ve svém Akčním programu. ÚV KSČ jej přijal 5. dubna 1968 jako oficiálně platný politický program pražského jara,⁵ jenž proklamoval liberalizaci, pluralitní systém a plná občanská práva. Akční program formuloval i klíčové teze nové mediální politiky.⁶

⁴ Zákonem č. 181/1966 Sb. poprvé od roku 1948 přiznal stát existenci institucionalizované cenzury, legalizoval ji a definoval její pravomoci. Cenzurní úřad (dosud Hlavní správa tiskového dohledu – HSTD) dostal nové jméno (Ústřední publikační správa – ÚPS) a nový statut (vládním nařízením č. 119 z roku 1966).

⁵ MLYNÁŘ, Z.: Mráz přichází z Kremlu. Mladá fronta, edice Archiv, Praha, 1990. s. 100.

⁶ Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Strana 12 programu, oddělení II., část Za rozvoj sociální demokracie, za nový systém politického řízení společnosti. In.: Rudé právo, č. 100, ročník 48. Ze dne 10. dubna 1968: „Nelze zjistit účinný vliv mínění a názorů pracujících na celou naši politiku, nelze čelit snahám o potlačení kritiky a iniciativy lidu, jestliže pro všechny občany nezajistíme důsledně právními

Změněný přístup komunistů ke kontrole a řízení médií vyústil 26. června 1968 přijetím zákona č. 84/1968 Sb., který vyhlásil: Cenzura je nepřijatelná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu. Cenzura byla přijetím tohoto zákona zrušena. Novelizace neproběhla hladce, pětina poslanců pro úpravu nehlasovala, konzervativnímu křídlu KSČ se úprava nelíbila a považovalo ji za ústup od tradiční „vedoucí úlohy strany“.

2.1.3 Výzva Dva tisíce slov

Spory dvou proudů uvnitř KSČ, jež znamenaly zpomalení reformních snah, vyvolávaly obavy stoupenců změn. Proto přikročili zastánci obrody k ráznému činu. Spisovatel Ludvík Vaculík sepsal, na základě dohody se skupinou předních osobností československého vědeckého a uměleckého života, výzvu „Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem.“ Ta byla publikována v řadě periodik 27. června 1968. Obsahovala kritické zhodnocení minulosti, shrnutí problémů probíhající reformy a nastínění možností změny politické atmosféry v Československu. Výzva apelovala zejména na občany, kteří měli podle ní sami, bez předchozích pokynů politické reprezentace, přispívat k demokratizaci poměrů. Odvážný apel pobouřil konzervativce v KSČ, kteří 2000 slov hodnotili jako útok proti idejím socialismu.⁷

prostředky ústavně zaručenou svobodu projevu a vůbec všechna politická a osobní práva občanů. (...) Pracujícím lidem, kterým už nediktuje třída vykořisťovatelů, nelze libovolným výkladem mocensky předepisovat, o čem smějí a o čem nesmějí být informováni, které své názory mohou a které nemohou veřejně vyslovit, kde se veřejné mínění může uplatnit a kde ne.“ DUBČEK (s. 159) vztah Akčního programu k médiím a svobodě slova shrnul takto: „Program proklamoval návrat ke svobodě tisku a navrhoval přijetí tiskového zákona, který by jasně vylučoval předběžnou cenzuru. Názory vyjadřované v masových komunikačních prostředcích by měly být svobodné a neměly by se zaměřovat s oficiálními vyhlášeními vlády.“ In: Končelík (2003, str. 6, 7.)

⁷ OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 11.

Diametrální rozdíl panoval v přijetí výzvy v českých zemích a na Slovensku. Zatímco v Čechách, na Moravě a ve Slezsku veřejnost přijímala 2000 slov pozitivně, až s nadšením (vznikla podpisová akce na podporu 2000 slov), na Slovensku zaznamenala minimální ohlas. Vaculíkův manifest však vyvolal reakce i mimo Československou socialistickou republiku. Vedení komunistů v Sovětském svazu pokládalo 2000 slov za signál nastupující kontrarevoluce v Československu. Podezření poté podpořil i průběh okresních a krajských konferencí KSČ, na kterých získávalo reformní křídlo stále větší podporu.⁸

2.1.4 Odpor socialistického tábora

Vedení všech zemí evropského socialistického bloku s výjimkou Rumunska a Jugoslávie sledovala vývoj v ČSSR s napětím. První otevřený odpor byl vyjádřen už v březnu 1968 na setkání vůdců komunistických stran v Drážďanech. Zde bylo vedení KSČ podrobena otevřené kritice. Plánovaná rezoluce čelných představitelů Sovětského svazu, Polska a Německé demokratické republiky (NDR) Leonida Iljiče Brežněva, Wladysława Gomulky a Waltera Ulbrichta, která měla ÚV KSČ vyzvat k potlačení reformních snah a nálad, nebyla přijata jen díky nesouhlasu Jánose Kádára (Maďarsko) a Todora Živkova (Bulharsko).⁹

Další politické jednání proběhlo v Moskvě 4. května 1968. Na schůzce představitelů KSČ a vedení Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) dospěli Sověti k závěru, že v Československu již fakticky zuří boj o moc a je nutné využití síly k zastavení tohoto boje, který byl podle sovětských komunistů zároveň obranou hranic socialistického tábora. Na květnové schůzce se poprvé objevuje teze o nutnosti kolektivní obrany socialismu, která dostala, podle svého hlavního

⁸ MENCL, s. 6.

⁹ VALENTA, J.: Sovětská intervence v Československu. Anatomie rozhodnutí. Svoboda, Praha, 1991. s. 18.

iniciátora, název Brežněvova doktrina.¹⁰ Obavy představitelů pěti států sovětského bloku podpořily i první konkrétní výsledky československé reformy, jmenovitě náznaky dělby moci, shoda v otázkách federativního uspořádání ČSSR, či příprava zákonů respektujících lidská práva a svobody. Československé vedení navíc odmítlo účast na poradě, která byla svolána na počátek července do polského hlavního města Varšavy. Vedení KSČ na ní bylo podrobeno do té doby nejvýraznější kritice.

Další jednání představitelů KSČ a KSSS se uskutečnilo v Čierné nad Tisou na přelomu července a srpna. Československá delegace se zavázala splnit některé požadavky sovětské strany a zdálo se, že se situace uklidňuje.

2.1.5 Události 21. srpna

Během srpna začala uvnitř nejužšího vedení KSČ vznikat skupina, soustředující se na přípravu možného státního převratu. Pětice konzervativních členů ÚV KSČ (Vasil Biľak, Drahomír Kolder, Alois Indra, Antonín Kapek a Oldřich Švestka) požádala na schůzce v Bratislavě vedení KSSS o pomoc proti kontrarevoluci. Podobnou výzvou byl i anonymní dopis 99 Pragováků (zaměstnanců závodů Praga), jenž byl adresován sovětskému lidu. 18. srpna se vedení pěti států socialistického bloku na schůzce v Moskvě definitivně dohodlo, že vojenská intervence do Československa je nezbytně nutná. Zásah měl být proveden v koordinaci s politickým převratem, připravovaným konzervativci.¹¹

Ve večerních hodinách 21. srpna 1968 začaly jednotky sovětské armády, podporované menšími skupinami armád NDR, Polska, Maďarska a Bulharska, obsazovat území Československa.

Předsednictvo ÚV KSČ ještě stačilo přes odpor prosovětsky orientovaných představitelů členů přijmout rezoluci, v níž uvedlo, že

¹⁰ VALENTA, s. 32.

¹¹ VALENTA, s. 66.

obsazování ČSSR probíhá proti vůli a bez vědomí jejích ústavních orgánů a že vpád odporuje zásadám a normám mezinárodního práva. Prohlášení bylo ještě předáno sdělovacím prostředkům, poté již byli čelní členové reformního křídla KSČ Alexander Dubček, Oldřich Černík (předseda vlády), Josef Smrkovský (předseda parlamentu) a další zatčeni společnými silami příslušníků Státní bezpečnosti (StB) a Výboru státní bezpečnosti (KGB) a odvezeni do Moskvy.

2.2 Marné snahy o zachování autonomie

2.2.1 Marný posrpnový odpor

Okupanti narazili v průběhu intervence na odpor politiků i obyvatelstva. Prezident Ludvík Svoboda se rozhodně postavil proti intervenci a odsoudil ji jako narušení suverenity ČSSR. Stejně postupovaly i další ústavní orgány. Konzervativní skupině uvnitř vedení KSČ se nepodařilo vytvořit novou vládu, která by okupaci legitimizovala. Významnou úlohu zastala média, jichž se interventi nedokázali zmocnit, a tak se lidé v Československu i za hranicemi dovídali o celém průběhu srpnových událostí. Hlavní roli měl v tomto ohledu rozhlas.

Náhradní vysílání rozhlasu a televize se dařilo organizovat i v době, kdy už budovy těchto institucí obsadily okupační armády. Překvapivě silný byl odpor obyvatelstva, které zcela nespolupracovalo s okupačními jednotkami, žádalo osvobození uvězněných politiků a demonstrovalo proti okupaci. Ozbrojený odpor byl vyloučen, na území ČSSR bylo rozmístěno téměř tři čtvrtě milionu vojáků.

22. srpna začal zasedat v Praze - Vysočanech mimořádný sjezd KSČ, plánovaný původně až na září. Sjezd se znovu kategoricky postavil proti intervenci a do svého čela dosadil v nepřítomnosti opět Alexandra Dubčeka. Překvapení představitelé KSSS začali hned 23. srpna jednat s představiteli KSČ. Po přímém zásahu prezidenta Svobody se jednání

zúčastnili i uvěznění politici. Československá delegace byla vystavena obrovskému tlaku a neustálým výhrůžkám, navíc Sověti ji zcela izolovali od jakýchkoliv zpráv z ČSSR. Výsledkem jednání byl tzv. Moskevský protokol, jímž se vedení KSČ zavazovalo ke splnění všech dřívějších i nových požadavků vedení pěti socialistických zemí. To znamenalo zavedení kontroly nad médii, posílení pozic armády a Bezpečnosti a odstranění některých, pro sověty nepřijatelných, politiků, či zrušení všech závěrů mimořádného sjezdu KSČ ve Vysočanech.¹² Protokol podepsalo 24 přítomných československých politiků z 25, jediný František Kriegel odmítl.

Konzervativní křídlo získalo po moskevském jednání sílu. Navíc se začala rozpadat jednota uvnitř reformního bloku KSČ. Zápas o alespoň minimální pokračování reformů začal být postupně potlačován, i kvůli podepsání smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v polovině října 1968. Termín dočasný de facto znamenal legalizaci časově neomezené okupace. Přes snahy zejména mladých lidí demonstrovat svoji nespokojenost se situací, se v Československé socialistické republice definitivně dostalo k moci konzervativní komunistické křídlo, podporované Moskvou. Dle pokynů z Moskvy se do československých médií znovu vrátila cenzura. V září přijali poslanci zákon č. 127/1968 Sb. Ten znovu umožnil předběžnou cenzuru, zakotvil fungování a zvětšil pravomoce Úřadu pro tisk a informace (ÚTI) a rozšířil možné sankce proti vydavatelům (možnost odebrání licence). Svoboda tisku v Československu trvala necelé tři měsíce. Návrat ke starým pořádkům znamenal nástup období tzv. normalizace, tedy opětovný příklon k Sovětskému svazu a výraznou převahu konzervativců v KSČ. Situace se vrátila před dobu, která bývá označována jako „socialismus s lidskou tváří“, či „pražské jaro“.

¹² MENCL, s. 7.

2.2.2 Počátky normalizace

Pojem normalizace jako takový se vůbec poprvé objevil v Moskevském protokolu v srpnu 1968. Mezi československými a sovětskými komunisty ale panoval zásadní nesoulad v nahlížení na něj. Brežněv a jeho spolupracovníci předpokládali, že v Československu se všechno vrátí k tradičnímu sovětskému modelu socialismu. Naproti tomu Dubček se svou skupinou se domníval, že po uklidnění hektické a vyostřené situace se okupační vojska stáhnou a reformátoři budou moci pokračovat v započaté práci, byť ve volnějším tempu a omezenějším rozsahu.

V přeneseném významu se „normalizace“ používá také pro druhou polovinu existence komunistického režimu, tedy léta 1968 – 1989, protože neexistuje vhodný alternativní výraz.¹³

Termín normalizace se ale v užším slova smyslu obvykle používá pro období mezi druhou polovinou roku 1968 až do konce roku 1971.

V tomto období se život v Československu vracel do standardů, které byly běžné před rokem 1968. Komunistická strana rychle získávala absolutní kontrolu nad celospolečenským děním. V dobovém tisku, případně v projevech čelných představitelů konzervativního křídla KSČ, se zmíněné době říká konsolidace.¹⁴

Zasedání ÚV KSČ, svolané na 31. srpna 1986, zdánlivě potvrdilo Dubčekovu linii. Delegáti provedli řadu personálních změn, z předsednictva museli odejít František Kriegel a Čestmír Císař, neboť ani jeden z nich nebyl pro Sověty absolutně akceptovatelný. Z úzkého vedení ale zmizeli i konzervativci Drahomír Kolder, Oldřich Švestka a Emil Rigo. Zato Vasil Biľak ve vedení zůstal, na přímý pokyn sovětského vedení.¹⁵

¹³ DOSKOČIL, z.: Duben 1969. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Doplněk, Brno, 2006. s. 27.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ VALENTA, s. 131.

V týdnech po zasedání se předsednictvo ÚV KSČ snažilo vyhovět řadě požadavků, diktovaných Moskvou. Z čelných funkcí byly odvolány proreformní osobnosti, které Leonida Brežněva nejvíce dráždily. Odešel hlavní iniciátor ekonomických reforem Ota Šik i ministr zahraničních věcí Jiří Hájek. Svoje místo neudrželi ani ředitelé československého rozhlasu a televize Zdenek Hejzlar resp. Jiří Pelikán.

2.2.3 Přímá omezení svobody

13. září 1968 schválilo Národní shromáždění tři zákony, které znamenaly jasný signál k návratu starých pořádků. Vláda je sice prezentovala jako dočasná opatření, která mají přispět ke konsolidaci situace v ČSSR, pozdější realita ale byla jiná.

Zákon č.128/1968 Sb. umožňoval existenci pouze těm politickým stranám, které byly sdruženy v Národní frontě. Ministerstvo vnitra kvůli tomuto opatření nemohlo zaregistrovat například Klub angažovaných nestraníků nebo organizaci politických vězňů K 231. Smůlu měli třeba i sociální demokraté, kteří nestihli víc, než jen ustanovit přípravný výbor k obnovení strany.

Zákon č. 126/1968 Sb. se dotklo prakticky všech občanů. Státní orgány získaly právo na zákaz, případně rozpuštění veřejných shromáždění a zastavování činností společenských organizací.

Poslední opatření se citelně dotklo, jak už bylo naznačeno v jedné z předchozích podkapitol, médií a jejich fungování. Zákon č. 127/1968 Sb. znovu zaváděl cenzuru, rozhlas a televize se dostaly pod přímý vliv tzv. vládních zmocněnců. Dohled nad celou mediální reprezentací země dostal Vládní výbor pro tisk a informace, v jehož čele stanul místopředseda vlády Peter Colotka, jehož ale záhy nahradil Jaroslav Havelka.

Pod vládní výbor ještě spadal Úřad pro tisk a informace (ÚTI), vedený Josefem Vohnoutem. ÚTI měl na starosti přímé řízení masových sdělovacích prostředků v české části federace. Úřad směl dokonce odnímat na čas publikační oprávnění. Pro území Slovenska byl zřízen

Slovenský úrad pre tlač a informácie se stejnými pravomocemi, platícími pro Slovensko.

Prvotní cenzurní opatření vypadala poměrně mírně. Zakázána byla slova jako okupant a nesměla se kritizovat přítomnost vojsk Varšavské smlouvy v zemi. O ostatních záležitostech se smělo psát a hovořit relativně otevřeně.

2.2.4 Konec nadějí na autonomii

Sovětům se ale průběh normalizace nelíbil a brzy začali dávat hlasitě najevo svoji nespokojenost. Do Československa přijel náměstek ministra zahraničních věcí SSSR Vasilij Kuzněcov, který ve spolupráci s velvyslancem Stěpanem Červoněnkem zaštiťoval průběh normalizace.

Hlavním projevem sovětského rozladění bylo ale vyjádření maršála Andreje Grečka, ministra obrany SSSR, který na jednání československé a sovětské vojenské delegace jasně odmítl úplný odchod spojeneckých armád.¹⁶

Nejtvrďší ránu ale dostaly představy československých reformátorů až 3. a 4. října na jednáních v Moskvě. Alexander Dubček odjel spolu s Oldřichem Černíkem a Gustávem Husákem informovat Leonida Brežněva o situaci v zemi a možných dalších postupech, sovětský vůdce dával ale od první chvíle jasně najevo svoje rozladění. Odmítl se bavit o autonomii, navíc si vyžádal souhlas s novou smlouvou o pobytu vojsk na území republiky. Doba trvání nebyla konkrétně označena, v kontraktu se vyskytovalo pouze slovo „dočasný“.¹⁷

Minimální odpor československé delegace se stal hlavní příčinou občanské nespokojenosti. 28. října 1968, na padesáté výročí vzniku

¹⁶ MENCL, s. 11.

¹⁷ MENCL, s. 14.

republiky, proběhly protisovětské manifestace, brzy navíc následovaly i studentské demonstrace, potlačované policií.

Záhy se začalo drolit i do té doby jednotné vedení KSČ. Konzervativci organizovali veřejné schůze a snažili se přesvědčovat občany o nutnosti pevného vedení pod dohledem Sovětského svazu. Dubček musel se svými spolupracovníky formulovat nový politický program. V něm se měly spojit reformy s požadavky Moskvy. Výsledkem byl umírněný program, do kterého navíc Leonid Brežněv prosadil tezi o trvalém boji proti pravicovému nebezpečí.

Byl ustanoven osmičlenný výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ. Ten se stal hlavním vykonavatelem moci celého předsednictva. Ve výkonném výboru už ale převládali pragmatici, proreformisté se ocitli v obklíčení. Odešel Zdeněk Mlynář, odpovědnost za mezinárodní politiku převzal Vasil Biľak. Dubček přišel o velkou část pravomocí a ztratil zásadní vliv. Ten držela trojice Oldřich Černík – Gustáv Husák – Lubomír Štrougal.

Další studentské akce (požadavky vysokoškoláků, formulované do podoby tzv. deseti bodů – mj. omezení cenzury, svoboda shromažďování, spolčování a vědeckého bádání) sice sjednotily podstatnou část národa k obraně myšlenek pražského jara, k zásadní změně ale nevedly.¹⁸

Gustav Husák na přelomu let 1968 a 1969 projevil obrovskou touhu po moci a zároveň schopnost být pro Sověty tím pravým člověkem, který by měl Československo nadále vést.

22. prosince 1968 na zasedání ÚV KSS Husák prohlásil, že nejvyšší státní funkce musejí být obsazeny tak, aby křivdu necítili Češi ani Slováci. Prezidentem i premiérem měli být Češi, zato prvním tajemníkem ÚV KSČ se tím pádem musel stát Slovák. Stranou přitom zůstalo, že právě pozice prvního tajemníka je v soudobém nastavení pravomocí nejdůležitější funkcí.

¹⁸ OTÁHAL, M.: Studenti a komunistická moc v českých zemích 1967 – 1989. Dokořán, Praha, 2003. s. 25 – 26.

2.2.5 Palachova tragédie

Ve čtvrtek 16. ledna 1969 se ve stále houstnoucí atmosféře beznaděje upálil dvacetiletý student filozofie Jan Palach. U kašny národního muzea se polil hořlavinou a zapálil. V dopise na rozloučenou, který zanechal, požadoval zrušení cenzury a zastavení silně prosovětského časopisu Zprávy. Po třech dnech v nemocnici Jan Palach svým zraněním podlehl.

Téměř všechny občany Československa zoufalý čin šokoval.

Následovaly trzny a demonstrace, 25. ledna proběhl v Praze pohřeb.

Toho se zúčastnilo 100 tisíc lidí, kteří uctili Palachovu památku.

Následující dva dny trvaly masové nepokoje, které nekompromisně rozháněla policie.¹⁹

Uvnitř vládnoucích struktur ale neustále sílila pozice konzervativců, vedených kromě Gustáva Husáka především Lubomírem Štrougalem.

Dubček se ocitl v neřešitelné situaci – nemohl hájit reformy, vyhovět požadavkům lidí a zároveň udržovat klid ve vztazích s Moskvou.

Reformní křídlo, od srpna 1968 neustále oslabované, bylo stále častěji napadáno konzervativci, kteří jasně cítili šanci, uchopit i poslední zbytky moci.

2.2.6 Média na začátku roku 1969

Některá periodika (jmenovitě časopisy Reportér a Politika, zastavené v listopadu 1968) se na začátku roku 1969 znovu objevily v nabídce tisku. Oba jmenované, stejně jako další týdeníky Zítřek, Svět práce a Doba či čtrnáctideník Obroda, patřily k zastáncům reformem.

¹⁹ MENCL, s. 45.

Stejné názory převládaly i ve Filmových a televizních novinách, v časopise My 69, v Květech, Mladém světě, Světě v obrazech, i satirických Dikobraze (Česko) a Roháči (Slovensko).

Hlavními pilíři demokratických stanovisek ale zůstávaly především týdeníky Reportér, Listy, Politika a Zítřek. Do nich přispívali zásadními články respektovaní publicisté doby Ludvík Vaculík, Jiří Ruml, Vladimír Škutina, Jiří Lederer, Jiří Hochman, Vladimír Blažek, Michal Lakatoš a další kulurní a vědecké autority.

Na Slovensku nebyla situace jednoduchá, protože přístup úřadů zde byl daleko tvrdší, prostor omezenější a cenzura přísnější. Snažil se především časopis Výber, nabízející důležité články, převzaté z českého tisku. Někteří slovenští publicisté navíc dostávali prostor v českých periodikách.²⁰

Denní tisk na území republiky stál, podobně jako časopisy, za reformisty. Zcela jasné to bylo v případě tisku, publikovaného politickými stranami sdruženými v Národní frontě (Svobodné slovo, Lidová demokracie) a u dalších, např. Mladé Fronty, Práce, Zemědělských novin. Rudé právo se vyjadřovalo umírněněji, ale zpravidla se přiklánělo rovněž k reformistům, což mezi konzervativci vyvolávalo nespokojenost. Větší míra opatrnosti charakterizovala žurnalistický styl nejvýznamnějších slovenských deníků Práce a Smeny.²¹

Situace v ostatních médiích, tj. rozhlasu a televizi, byla složitější. Rozhlas se vcelku držel reformních názorů, postupně ale začala být uplatňována předběžná kontrola vysílaného programu, docházelo i k personálním změnám. Přesto patřila rozhlasu důležitá role mluvčího proreformních snah.²²

Televize procházela ještě daleko důslednější kontrolou, než rozhlas. S postupujícím časem bylo stále běžnější zastavování především publicistických pořadů, na konci ledna 1969 začalo docházet i na

²⁰ DOSKOČIL, s. 50

²¹ Tamtéž.

²² CYSAROVÁ, J.: Televize a totalitní moc 1969 - 1975. Materiál, studie, dokumenty. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Praha, 1998. s. 18.

kádrové změny. Podstatné rozdíly panovaly v poměrech pražského a bratislavského studia. Tak jako ve všech ohledech, slovenský dozor byl daleko tvrdší, takže studio Bratislava si mohlo dovolit ještě daleko méně, než pražská redakce.²³

Konzervativní křídlo KSČ, podporované přirozeně z Moskvy, nehodlalo ale nečinně přihlížet mediální převaze svých názorových oponentů. Vysílání rozhlasové stanice Vltava, šířené z území Německé demokratické republiky, ale nemělo dlouhého trvání a zaniklo už v polovině února 1969.

Dogmatici se tak mohli opřít především o ilegální tištěný časopis Zprávy (právě proti němu protestoval Jan Palach v dopise na rozloučenou). Zprávy vycházely v Drážďanech od srpna 1968, od ledna následujícího roku pravidelně. Redakční rada přímo podléhala sovětským vojskům, na území Československa se časopis dostával zpravidla nelegálními cestami. Ačkoliv Zprávy nebyly úředně povoleny, o jejich zastavení se ministerstvo vnitra několikrát pokoušelo, Sověti to ale vždy odmítli.

Obsah časopisu byl v zásadě jednotvárný. Neustálé a nenávistné útoky na všechny osoby spojené s pražským jarem a polemika s reformisticky naladěnými periodiky.

Kromě Vltavy a Zpráv se na stranu konzervativního křídla postavil ještě týdeník českého byra ÚV KSČ Tribuna a týdeník Svět socialismu. Řídícím redaktorem Tribuny se stal Oldřich Švestka, bývalý šéfredaktor Rudého práva.

Tribuna poprvé vyšla 15. ledna 1969, přičemž její obsah pobouřil sazeče v tiskárně natolik, že odmítli pokračovat v práci. Obsah musel být částečně upraven. Na rozdíl od Zpráv otiskla Tribuna alespoň někdy dílčí proreformní materiál, přesto převládaly konzervativní názory.²⁴

Svět socialismu se až do srpna 1968 jmenoval Svět sovětů a byl periodikem Svazu československo – sovětského přátelství (SČSP). Pod

²³ DOSKOČIL, s. 51.

²⁴ DOSKOČIL, s. 70.

vedením Josefa Valenty psal Svět socialismu výrazně prokonzervativněji než Tribuna.

2.2.7 Rostoucí vliv realistů

V únoru 1969 se společenská situace v Československu dostala do stadia lhostejnosti a pasivity. Veřejnost, která dlouhou dobu věřila v ideje reformem a v jejich – byť omezené – nastolování, začínala být apatická. Prozíravější část národa nevěřila, že Sovětský svaz nechá bratrskou zemi tolerantně pokračovat v něčem, co by mohlo oslabit jeho dominantní pozici.

Pečlivá práce sovětských vyslanců a pověřenců přinášela výsledky, část vedení KSČ postupně obracela a do popředí se začala dostávat skupina realistů.

Realisté byli toho názoru, že je potřeba spolupracovat jak s dogmatickými konzervativci, tak se samotným moskevským vedením. Otevřeně hovořili o tom, že bude potřeba nahradit všechny osoby, které se Sovětům znelíbily, a naopak na jejich místa dosadit politiky, ochotné hlasu z východu naslouchat a plnit jeho požadavky. Nejvýraznějšími představiteli tohoto proudu byli Gustáv Husák a Lubomír Štrougal.²⁵ Reformisté jasně viděli, že jejich pozice začínají být oslabovány a snažili se silnému náporu čelit. Spoléhali se především na plánované zasedání ÚV KSČ, které mělo být na konci března 1969. Na sjezdu se mělo mimo jiné diskutovat o možné rehabilitaci obětí politických procesů z 50. let a o vlastním podílu Sovětů na těchto procesech. Moskva ale zásadně nesouhlasila a nasadila všechny prostředky proti tomu, aby se sjezd v takové podobě uskutečnil. Pozice reformistů slábly každým dnem – dogmatici s nimi nechtěli mít nic společného a na realisty se nemohli spolehnout. Dubček se z devíti členů výkonného výboru Předsednictva ústředního výboru KSČ mohl bezvýhradně opřít pouze o Josefa Smrkovského,

²⁵ MENCL, s. 48.

jehož pozice ale byla neustále systematicky oslabována. Ostatních sedm členů (Oldřich Černík, Evžen Erban, Gustáv Husák, Štefan Sádovský, Ludvík Svoboda, Lubomír Štrougal, Peter Colotka) se přiklonilo k realistům. Dubček zaujímal teoreticky coby první muž KSČ nejvýznamnější postavení, reálně ale přišel už v listopadu 1968 o zásadní část pravomocí. O domácí politiku se staral primárně Lubomír Štrougal a jeho lidé, o zahraničí Vasil Biľak. Dubček navíc od konce února ztratil kontrolu nad politicko – organizačním oddělením, takže neměl kontrolu nad KSČ a dostával se pomalu ale jistě do izolace. V té době bylo zcela jasné, že proreformní plány jsou odsouzeny k neúspěchu. Kdyby se je Dubček pokoušel prosazovat, zareagovala by okamžitě Moskva. K ní by se zcela jistě přidalo vedení KSČ (nebo lépe řečeno jeho drtivá většina) a zřejmě i ústřední výbor.

V první polovině března odcestovali do Moskvy postupně Oldřich Černík a Vasil Biľak, přičemž je velmi pravděpodobné, že druhý jmenovaný rokoval se špičkami KSSS o Dubčkovu odstranění ze všech vedoucích funkcí ve straně i státu.²⁶

Sověti chtěli za každou cenu předat veškerou moc v Československu do rukou politiků, kteří by k nim byli zcela loajální. Čekali pouze na vhodnou příležitost. Ta přišla nečekaně brzy, už na konci března 1969.

2.2.8 Stockholm místo Prahy

Je potřeba si uvědomit, že sportovní klání nabývala v pohnuté době okupace Československa zvláštního významu. Těžko si představit elegantnější „odvetu“ za okupaci, než sportovní porážku značnou částí populace nenáviděného soupeře. První příležitostí pro Čechoslováky mělo být mistrovství světa v ledním hokeji v březnu 1969. Podle původního plánu se dějištěm turnaje měla stát Praha. Mezinárodní hokejová federace (IIHF) však s obavami sledovala srpnové události a následný vývoj situace v zemi. Federace se rozhodla neriskovat možné

²⁶ VALENTA, s. 132.

potíže, demonstrace a nepokoje a operativně změnit místo konání.

Zájem projevil švédský Stockholm, který se také nakonec konání akce ujal.

Direktoriát šampionátu s obavami hleděl především k souboji

Čechoslováků se Sověty. Šířily se poplašné zprávy, že příznivci

československého národního mužstva vyvolají spolu s emigranty

v hledišti rozbroje. Jednou z plánovaných variant zůstávalo odehrání

zápasu v uzavřené hale bez diváků. V takovém případě měla televize

přenášet signál do stockholmských kin. Nakonec se hrálo před

naplněnými tribunami.

21. března 1969 se v rámci základní skupiny světového šampionátu

utkali Čechoslováci se Sověty poprvé. Favority byli jako obvykle

hokejisté SSSR, podle všech ukazatelů nejlepší tým na světě.

Outsiderovi se ale povedlo soka dokonale překvapit, Čechoslováci

zvítězili po obětavém výkonu 2:0. Utkání sledovali i lidé, kteří se jinak

o sport vůbec nezajímali, všichni jej brali jako jednu z mála možností

Sověty nějak pokořit. Přesto se slavilo poměrně umírněně, většinou

v bytech. Občas se, zejména po Praze, objevily skupinky rozjařených

příznivců. Největší se sešla na Václavském náměstí. Zhruba dva tisíce

lidí se chovaly klidně, pouze provolávaly několik protisovětských

hesel. Velkou pozornost státních orgánů ale celá situace nevzbudila.

Tisk se vítězství československých hokejistů věnoval hodně, po tomto

utkání se turnaj stal dokonce hlavní událostí období. Podobně jako

v pozdějších letech, například na konci 90. let při olympiádě v Naganu,

se v novinách objevovaly pozdravy příznivců, příběhy ze zákulisí

turnaje a názory respektovaných osobností společenského života.

Vedení komunistů v Sovětském svazu události po 21. březnu pečlivě

sledovalo a začalo dokonce přemýšlet, jak je politicky využít. Bylo

jasné, že obě mužstva se znovu utkají ve finálové skupině turnaje.

Zároveň se jevílo jako nanejvýš pravděpodobné, že pokud porazí

Čechoslováci Sověty i podruhé, budou ohlasy a oslavy daleko

bouřlivější.

Teorie, že události v noci z 28. na 29. března naplánovala a nechala

spustit ÚV KSSS, se nikdy nepotvrdily. Přesto se stalo několik věcí,

kteřé tomuto výkladu napovídají. Sovětský tisk, vždy útočný, nechal první vzájemný zápas téměř bez odezvy. Velvyslanectví SSSR navíc, podle některých zdrojů, působilo na spřizněné konzervativce ve vedení KSČ, aby nenastolovali v souvislosti s druhým utkáním žádná bezpečnostní opatření. Situaci možná poněkud podcenilo i Dubčekovo vedení, které nebralo v potaz různá – byť nepříliš závažná - protisovětská vystoupení při oslavách výhry v prvním duelu. Zajímavé je, že ještě 28. března, tedy v den druhého utkání, se v Praze setkali sovětský velvyslanec Štěpan Červoněnko a Alexander Dubček. Na schůzce se ale neřešil lední hokej, ale nejbližší plány vedení KSČ.²⁷

2.2.9 Druhá výhra a neklidná noc

V pátek 28. března, necelé dvě hodiny před půlnocí, se splnily naděje drtivé většiny československého národa. Jeho reprezentanti porazili Sověty 4:3. Celou situaci zásadně zostřily dvě události ze Stockholmu. Někteří reprezentanti si na svých dresech upravili státní znak. Pěticipou hvězdu nad hlavou českého lva prostě přelepili.

Druhý akt byl pak věcí celého týmu. Všichni hráči do jednoho totiž odmítli po skončení duelu podat svým protivníkům ruce, podobně jako po prvním střetnutí.

Druhá, daleko slavnější výhra, zvedla v celé republice spontánní vlny slavení. Lidé tentokrát vyráželi téměř ve všech městech do ulic. Podle zprávy o bezpečnostní situaci, vydané 31. března státními orgány a otištěné v Rudém právu,²⁸ se například v Bratislavě sešlo 20 000, v Praze na Václavském náměstí dokonce 150 000 slavících lidí. Celkem sečetly státní orgány téměř půl milionu účastníků. Zejména na Václavském náměstí se při tak masivní účasti dala situace těžko zvládnout bez potíží.

²⁷ DOSKOČIL, s. 98.

²⁸ Rudé právo, 31. 3. 1969, s. 1-2.

Lidé házeli dělbuchy a prskavky a vyvolávali hesla, z nichž některá jasně dávala najevo, že berou výhru jako odvetu za okupaci (například: za Srpen, ČSSR:okupanti 4:3, Hrát hokej je um, ne střílet na muzeum, V srpnu střílet uměli, dneska jenom čuměli).²⁹

Nezůstalo ale jenom u hesel a dělbuchů. Na celkem jedenadvaceti místech došlo k napadení objektů, ve kterých byly umístěny posádky sovětských vojsk, případně sídla sovětských institucí.³⁰

Nejdůležitějším činem se ale stalo rozbití výloh sovětské letecké společnosti Aeroflot a cestovní kanceláře Inturist na Václavském náměstí. Domněnku, že šlo o předem připravenou a řízenou provokaci potvrdil i fakt, že z oblasti byly ten den staženy obchůzkové hlídky Veřejné bezpečnosti (VB). V kritický okamžik byly přímo na místě asi čtyři tisíce lidí. Skupina lidí začala náhle rozbíjet dlažebními kostkami výlohy a ničit zařízení kancelářů. Dlažební kostky byly na místě složeny bez zjevného důvodu jen několik hodin před incidentem.

Část davu se začala k ničení přidávat, i když většina přihlížejících před takovým postupem varovala s tím, že se jedná o provokaci. V tu chvíli se iniciátoři akce stáhli. Důkazem, svědčícím o připravenosti celé akce je i fakt, že důležité dokumenty, o kterých Sověti tvrdili, že shořely ve vydrancovaných prostorách, byly dávno předtím převezeny do bezpečí.³¹

Vyčíslená škoda dosáhla jednoho milionu korun. První zprávy o událostech uváděly, že výlohy byly rozbity „z dosud nezjištěné příčiny“. Až později se celá situace obrátila a začala být vysvětlována účelově, přesně tak, jak Sověti potřebovali.

Druhá výhra československých hokejistů a následné události se staly záminkou pro dokončení mocenského předělu v ČSSR a k definitivnímu zatracení možných reforem československého socialismu. Státní orgány se Sovětskému svazu sice oficiálně omluvily,

²⁹ DOSKOČIL, s. 100.

³⁰ PECKA, J.: Proměny Pražského jara 1968 – 1969. Sborník statí a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, Praha, 1993. s. 39-67.

³¹ ZEINER, J.: Postavení bezpečnostních sborů, zejména státní bezpečnosti v politickém vývoji 1967-1970. Nепublikovaný dokument, Praha, 1991.

Brežněvovo vedení, které mělo konečně v rukou mocnou zbraň, ale označilo události za předem plánované a nebezpečné akce a v nótě, kterou do republiky zaslalo, si osobovalo právo na vojenské zakročení proti případným dalším nepokojům. Dvě věci byly zcela jasné. Za první, že Sověti jsou připraveni tvrdě zakročit proti jakýmkoliv dalším projevům odporu a za druhé, že ve vedení KSČ dojde k zásadní změně. Ta přišla už 17. dubna, kdy nahradil Gustav Husák Alexandra Dubčeka ve funkci generálního tajemníka strany.

Změny, které v Československa už v dubnu roku 1969 nastaly, se ale netýkaly jen vedení státu. Velmi silně se dotkly i fungování dalších institucí, především médií. Právě média, respektive jejich důsledná kontrola, trápila sovětské vedení už od února 1968.

3. Události dubna a května 1969, jejich odraz v tištěných médiích a postup ÚV KSČ

3.1 Sovětská kontrola a Dubčekova slábnoucí moc

3.1.1 Ohlasy tisku na druhé vítězství nad Sovětským svazem

Po druhém zápase Československa a Sovětského svazu na světovém šampionátu v hokeji ve Stockholmu nemohlo pochopitelně opakované vítězství zůstat bez odezvy československých periodik. A právě radostné reakce na sportovní úspěch se později staly klíčem ke všem represivním opatřením, zaměřeným proti médiím.

Bezprostřední odezva na – nejen sportovní – úspěch, přišla pochopitelně hned následující den po utkání. Titulky deníků dávaly jasně najevo, jak moc to všechno znamená.

Mladá fronta: „Ano, je to pravda! – pro svět senzace, pro soupeře pohroma, pro nás všechno!“³²

Průboj: „Radost, hrdost, díky“³³

Nová svoboda: „Pravda zvítězila“³⁴

V podobném duchu noviny pokračovaly i 1. 4. 1969, po návratu hokejistů do Československa.

Mladá fronta: „Nevadí, že není zlato, ty dva pátky stály za to!“³⁵

Lidová demokracie: „Pro lid zůstali vítězi“³⁶

I v komentářích se novináři samozřejmě zmiňovali o hlubší než jen sportovní podstatě obou hokejových klání.

Lidová demokracie: „Vítězství československých hokejových reprezentantů nad Sovětským svazem patří k těm, které daleko přesahují

³² Mladá fronta, 29. 3. 1969, s. 8.

³³ Průboj, 29. 3. 1969, s. 1.

³⁴ Nová svoboda, 29. 3. 1969, s. 8.

³⁵ Mladá fronta, 1. 4. 1969, s. 1.

³⁶ Lidová demokracie, 1. 4. 1969, s. 1.

čistě sportovní kategorii a vnímají se jako vlastenecký manifest. [...] Dvakrát jsme představitele sovětského hokeje přinutili, aby se sklonili před naším uměním, před naším srdcem. [...] Pokošení dokázali pokořit toho, který se choval jako pán světa.³⁷

Deníky poté informovaly i o incidentech po utkání 28. března. Všechny tyto události odsoudily jako projev nekulturnosti a primitivismu, žádný z nich ale neklasifikoval celou problematiku jako dílo antisocialistických sil.

Svobodné Slovo: „Manifestace na Václavském náměstí nebyla nikým organizována, vyplynula z pocitů, které všichni v poslední době intenzivně prožíváme. [...] Vulkán nadšení a díky našim hokejistům je výrazem nezlomné vůle uhájít čest a suverénnost našich barev.“³⁸

3.1.2 Sovětská reakce a předběžná cenzura

31. března přiletěl do Československa ministr obrany SSSR maršál Andrej Grečko. Přicestoval, aby zhodnotil situaci v zemi a ve spolupráci s vedením KSČ připravil první kroky ke stabilizaci poměrů podle pokynů moskevského vedení. Oficiálním důvodem Grečkova příjezdu bylo zamezit jakýmkoliv dalším projevům nesouhlasu s přítomností okupačních armád v zemi. Grečkův druhý úkol byl napůl tajný a věděla o něm jen úzká skupina lidí – dokonce možná pouze konzervativci Vasil Biľak a Alois Indra. Tím úkolem bylo prosazení nového prvního tajemníka ÚV KSČ.³⁹

Grečko ve spolupráci se svými vojenskými poradci doporučil, nebo lépe řečeno prakticky nařídil, jako jeden z prvních kroků zavedení předběžné cenzury. Generál Milan Dzúr, ministr národní obrany Československa, poté tento požadavek tlumočil samotnému Alexandru Dubčekovi.⁴⁰

³⁷ Lidová demokracie, 29. 3. 1969, s. 4-

³⁸ Svobodné slovo, 29. 3. 1969, s. 1.

³⁹ DOSKOČIL, s. 115

⁴⁰ DOSKOČIL, s. 120

Na jednání Předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále PÚV KSČ) bylo ve večerních hodinách 2. dubna 1969 rozhodnuto, že předběžná cenzura musí být zavedena.⁴¹

Na schůzi vystupoval Dubček stále umírněně a nabádal k opatrnosti a minimalizování jakýchkoliv projevů násilí.⁴²

3.1.3 Husákovy radikální projevy

Naproti tomu Gustáv Husák byl ve svých projevech 1. dubna na schůzi výkonného výboru PÚV KSČ velmi ostrý a žádal razantní kroky, zejména

⁴¹ ÚSD - SKV, nezařazeno: Návrh zásad zavedení předběžné cenzury podle usnesení vlády č. 66/D ze dne 2. dubna 1969

1. Předběžnou cenzuru zavést ve všech denících, časopisech a zpravodajském filmu. Přitom bude nutno postupovat po etapách, nejprve tedy zavést cenzuru v hlavních denících a pak týdenících a to jak v ČSR, tak SSR.

2. Předběžnou cenzuru je možné dělat dvojím způsobem:

a) svěřit buď dosavadním zmocněncům umístěným v redakcích a jmenovaným podle zákona č. 127/68, pokud to dovolují schopnosti zmocněnce a samotná situace v redakci.

b) nebo pomocí nových pracovníků, kteří by mohli být eventuálně přijati na přechodnou dobu Úřadem pro tisk a informace. Počítáme s tím, že postupně budou ve všech listech jmenováni pracovníci Úřadu pro tisk a informace. Jejich jmenování se opírá o paragraf 3 odst. 2 zákona č. 127/68, podle něhož může vykonávat Úřad dohlédací činnost přímo.

3. Dohlédací pracovníci Úřadu odpovídají za svou činnost příslušnému vedoucímu Úřadu a jsou zcela nezávislí na redakci nebo vydavateli.

4. Zmocněnec se svým postavením stává zárukou, že

a) ve smyslu zákona č. 127/68 Sb. nebudou v periodickém tisku a jiných informačních prostředcích zveřejněny informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu.

b) budou v plném rozsahu respektovány zásady pro vymezení skutečností, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu, které stanovila vláda ČSSR na své schůzi dne 2. 4. 1969 /usnesení číslo 66/.

5. Zmocněnec je oprávněn ve smyslu zákona 127/68 pozastavit nebo nepřipustit zveřejnění nebo jiné rozšiřování takové informace, která je v rozporu se zásadami uvedenými v bodě 4. Zmocněnec je oprávněn uložit vyloučení informace šéfredaktorovi nebo odpovědnému redaktorovi. Jestliže zmocněnec vyloučí závadnou zprávu, požádá šéfredaktora, aby ji nahradil jinou zprávou.

Jestliže šéfredaktor neuposlechne, může dát zmocněnec zákaz k distribuci celého čísla. Přitom je samozřejmé, že se tak může stát po dohodě s vedoucím Úřadu pro tisk a informace.

Dohledem nad státními sdělovacími prostředky – Československá tisková kancelář, Československý rozhlas, Československá televize – vykonává z pověření vlády ministr – předseda Federálního výboru pro tisk a informace dr. Jaroslav Havelka, CSc.

⁴² VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J.: Komunistická strana... Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd a Doplněk, Praha – Brno. Sv. 4., s. 242.

potom, co vedení PÚV obdrželo sovětskou nótu, která vyjadřovala jasnou nespokojenost se stavem věcí v zemi: „Sovětská nóta nás velmi drsně nutí podívat se na věci. Jestli tomu dobře rozumím, tak se jednoho dne probudíme a bude to vypadat jako 21. srpna. Jak ztratíme moc, ztratíme i ostatní funkce kolem ní. Co to bude znamenat pro zemi a politické vedení? Není možné se domnívat, že tato představa je přehnaná a nesprávná. Je možné se zamyslet, co k tomu vedlo a čím jsme přispěli my. Přispěli jsme k tomu strašně moc. Četl jsem dostupné noviny, například Literární listy. Jsou přeplněny antisovětským štváním. S takovou nenávistí se píše o sovětské okupaci země. Zítřek píše v každém čísle o srpnu, o uranu. A jak píše Práce a Politika! Kolik je v nich nepřátelských článků. Jak by mohly tyto články nevyvolat tuhle situaci. A to za našeho vedení a za tolerování některých věcí. Tato nálada byla masovými sdělovacími prostředky připravena. Tato atmosféra zde byla před srpnem a je zde stále. Je živena legálními masovými sdělovacími prostředky nejen proti SSSR, ale i proti straně, na Slovensku proti komunistům. A my přitom říkáme, že u nás se věci konsolidují k dobrému. Kolikrát se takto oblbujeme.“⁴³

Husák nikterak neskrýval názor, že média jsou jedním z největších viníků aktuálního stavu věcí a z jeho projevu jasně vyznívalo, že se hodlá zasadit o to, aby byla média zásadním způsobem ukázněna.

Sám také během svoji dlouhé řeči nadnesl možná řešení: „Do ovlivňování sdělovacích prostředků je nutno zavést systém. Dnes dostaly materiály, které měly zveřejnit jako první. Jejich pracovníci se dohodli a nesplnili tento úkol. Tím udělali politická opatření proti straně. K úrovni časopisů: Kdo sleduje týdeníky, ví, že například v Politice, v Zítřku není číslo, kde by nebyla porušena vládní směrnice. Domnívám se, že v některých případech je třeba udělat radikální řez a časopis zastavit. Jsou určité hranice trpělivosti. Redaktoři se odvolávali, že jsou to projevy původní revoluční atmosféry. Je třeba zastavit časopis a udělat i kádrová opatření. Každá polovičatost se obrátí proti nám. Kdo má obavy, ať sedí doma a nic nedělá. Když se budeme bát, z krize se nikdy nedostaneme. [...] V Bratislavě byl takový případ: Jeden bezpečák dostal ránu do břicha. [...] Je

⁴³ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 245.

nutno vést vyšetřování tak, aby se zjistili inspirátoři takových incidentů. Veřejnými inspirátory jsou rozhlas, televize a tisk. Jejich činností se moc velmi poškodila.“⁴⁴

Výše uvedená obvinění byla pro média velmi vážná. Husák vlastně některá z nich označil za kontrarevoluční síly, za elementy nebezpečné pro společnost. Předběžná cenzura měla být pouze jedním z opatření.

Následně mělo, jak z Husákovy promluvy jasně vyplývá, dojít k zastavení a zrušení některých periodik a k neméně důležitým kádrovým změnám.

Predběžnou cenzuru schválil na zasedání 1. dubna i Alexander Dubček:

„Havlín a Kempný připraví praktická opatření po linii tisku a zvládnutí situace. Je třeba určit předběžný tiskový dohled, cenzuru a strukturu jejich orgánů.“⁴⁵

Člen předsednictva Josef Kempný dostal ovládnutí médií na starost. Celý proces tvorby opatření mu trval více než měsíc, konkrétně do 6. května, kdy byla opatření projednána na zasedání PÚV.

Komunisté ale cítili, že je potřeba něco udělat hned, snad aby pod vlivem dogmatického Husákovy projevu ukázali, že situaci drží pevně v rukou. Jedním z týdeníků, který maximálně dráždil vedení strany, byl i Zítřek, vydávaný Československou stranou národně socialistickou. A právě na zasedání 1. dubna 1969 bylo rozhodnuto, že Zítřek musí být okamžitě zastaven.⁴⁶ Časopis tak získal smutný primát periodika, které bylo jako první zastaveno v souvislosti s událostmi v březnu 1969.

⁴⁴ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 247-248.

⁴⁵ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 254.

⁴⁶ ÚSD – SKV, B/164. Podle zdůvodnění byl hlavním důvodem okamžitého zastavení Zítřka komentář Vladimíra Škutiny Óda na radost, který se pochopitelně věnoval hokejovým událostem.

3.1.4 Prohlášení předsednictva ÚV KSČ a předsednictva vlády

3. dubna 1969 vydalo Rudé právo dvě důležitá prohlášení. První formulovalo předsednictvo vlády ČSSR a druhé předsednictvo ÚV KSČ. Obě prohlášení se pochopitelně věnovala událostem posledních dnů. Prohlášení vlády ČSSR se ztotožnilo s názorem moskevské Pravdy. Článek sovětského deníku Pravda byl přeložen a publikován v Rudém právu. Hovořil o antisocialistických silách, které se snaží zostřit situaci v Československu a o vině médií, která podle Pravdy: „podněcovala psychózy v republice.“⁴⁷

Vláda médiím vyčítala, že: „ve sdělovacích prostředcích se neustále objevují skryté i otevřené nářky a invektivy proti Sovětskému svazu, KSČ i jejím vedoucím funkcionářům.“ Tyto důvody také vládu vedly k: „povinnosti zavést ve spolupráci s vládami ČSR a SSR předběžnou cenzuru v hromadných informačních prostředcích, u nichž není záruka, že budou postupovat v souladu s důležitými zájmy vnitřní i zahraniční politiky státu.“⁴⁸

Ústřední výbor ve svém prohlášení nadnesl, že je třeba normalizovat vztahy se Sovětským svazem i ostatními socialistickými zeměmi a především zabránit všem antisocialistickým silám ve vyvolávání konfliktů a narušování linie strany.

Pro fungování médií byla klíčová jiná pasáž prohlášení: „Předsednictvo ÚV velmi kriticky posoudilo politickou a morální odpovědnost, kterou za vznik krizových situací a trvajících politické napětí v zemi má činnost sdělovacích prostředků. Konstatuje, že jejich působení mělo velký podíl na vyvolání nálad, které někde přerostly v protisovětskou hysterii. Předsednictvo konstatuje, že od linie strany, od akčního programu přijatého národní frontou, se velmi vážně odchyľují některé časopisy, jako například Listy, Reportér, Zítřek. Vzalo na vědomí, že vláda učiní opatření, aby tyto i další časopisy mohly působit jen za podmínek, že

⁴⁷ Rudé právo, 1. 4. 1969, s. 3.

⁴⁸ Rudé právo, 3. 4. 1969, s. 1-2.

budou existovat záruky, že jejich činnost bude zcela v souladu se socialistickými cíli naší společnosti.

Předsednictvo dále rozhodlo volat k odpovědnosti komunisty – novináře, kteří vystupují na stránkách tisku, v rozhlasu a v televizi v rozporu s politikou strany.

Předsednictvo uložilo komunistům ve federální a národních vládách, aby okamžitě připravili a provedli další opatření nutná k respektování a prosazování zájmů socialistické společnosti ve státních sdělovacích prostředcích.

Předsednictvo ústředního výboru se zvláště zabývalo činností stranického tisku, zejména Rudého práva. Konstatovalo, že Rudé právo neuspokojivě plní úlohu orgánu ústředního výboru strany, zdaleka ne vždycky prosazuje jednoznačné, komunisticky principiální politické postoje, nedostatečně podporuje stranická usnesení a nebojuje proti socialismu cizím názorům. Pro vážné chyby rozhodlo předsednictvo dočasně zastavit vydávání časopisu Politika.⁴⁹

3.1.5 Dozvuky hektického týdne

Den po vydání Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, tedy 4. 4., se k poradě sešli tajemníci ÚV, aby projednali konkrétní kroky, navržené kvůli obnově pořádku a upevnění moci.

Kromě jiných otázek se jednající pochopitelně zabývali i mediální problematikou a jejími východisky, nadnesenými v Prohlášení. Hned 4. dubna totiž předsednictvo Svazu českých novinářů reagovalo na kritiku předsednictva ÚV KSČ. Novináři se vyjádřili kriticky ke zhodnocení politického vývoje a odmítli obvinění, vznesená proti tisku, stejně jako zavedení cenzury. Tento text, nazvaný Slovo novinářů, vyšel rovněž v Rudém právu.⁵⁰

⁴⁹ Rudé právo, 3. 4. 1969, s. 1-2.

⁵⁰ Rudé právo, 4. 4. 1969, s. 2.

Stranické vedení reagovalo tvrdě a rozhodně. Tajemníci ÚV KSČ jednali ještě téhož dne o způsobu odpovědi, která byla nakonec publikována znovu v Rudém právu 5. dubna.

Stanovisko kritizuje fakt, že: „v celém textu není vyjádřena ani podpora prohlášení předsednictva ÚV KSČ, ani prohlášení federální vlády ČSSR.“ Předsednictvo naopak soudí, že Slovo novinářů je: „nepřímým vyjádřením nesouhlasu s prohlášením předsednictva ÚV KSČ, polemikou s jeho základními myšlenkami a opatřeními. Je to tím závažnější, že toto stanovisko je současně směrnicí pro postup redakcí a postup sdělovacích prostředků.“⁵¹ Výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ dále ostře odsoudil odmítnutí kritiky sdělovacích prostředků a obecně odmítl prohlášení Svazu českých novinářů v plném rozsahu.

V souvislosti s možnou ztrátou popularity čelných představitelů strany rozhodlo vedení o zákazu publikování výzkumů oblíbenosti: „Soudruh Kempný zabezpečí, aby nebyly zveřejňovány výsledky různých průzkumů veřejného mínění o popularitě představitelů strany a státu a jiných podobných otázkách.“⁵²

Vedení strany totiž dobře vědělo, že v průzkumech popularity se od roku 1968 na čelných místech neobjevoval nikdo z dogmatiků, naopak mohutnou podporu měl zejména Josef Smrkovský. A právě Smrkovského chtěli konzervativci co nejrychleji odstranit ze všech funkcí.

Pokud měl Kempný působit na obsah periodik, Milouš Jakeš dostal, spolu s plukovníkem Vladimírem Divišem, za úkol setkat se s předními československými novináři a šéfredaktory některých časopisů a deníků: „Soudruzi Jakeš a Diviš provedou neprodleně pohovory s novináři – komunisty soudruhy Vaculíkem, Hochmanem, Ledererem, Pacovským, Lakatošem, Rumlem, Pachmanem, Kynclem, Janíčkem, Hořcem, Štukou a Hollerem, kteří vystupují ve sdělovacích prostředcích v rozporu s politikou strany, a se šéfredaktory – komunisty s. Svobodou, Stuchlem, Čítkem, Velenským, Jelínkem a Jungmannem, kteří připouštějí, aby

⁵¹ Rudé právo, 5. 4. 1969, s. 1.

⁵² VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 284.

v časopisech a denících, které řídí, byly publikovány články v rozporu s politikou strany.⁵³ Zmiňovaní šéfredaktoři vedli respektovaná periodika – Ladislav Velenský Práci, Miroslav Jelínek Mladou frontu, Alois Svoboda Politiku, Vladimír Stuchl Květy, Ctibor Čítek Mladý svět, Milan Jungmann Listy a Josef Holler Svět v obrazech. Z uvedeného seznamu je zjevné, která média vadila oficiální moci nejvíce. Všichni zmiňovaní šéfredaktoři byli záhy nahrazeni lidmi, kteří vesměs patřili k prosovětské linii KSČ.

Zajímavá situace nastala v případě Rudého práva. I tento výsostně komunistický deník byl hodně nahlas kritizován, protože vedení strany se zdálo, že nedrží nastolenou linii dostatečně pevně. Šéfredaktor Jiří Sekera byl proto pozván na schůzi předsednictva ÚV KSČ hned 1. dubna. Sekera se měl obhajovat, místo toho ale nabídl rezignaci s tím, že celý problém není v žádném případě zaviněn pouze novináři, případně vedením redakce: „Těžko se mi mluví. Rudé právo bylo několikrát na pořadu. Kritika, která zazněla v diskusi, mě vede k tomu, že nechci diskutovat nebo rozebírat, proč Rudé právo neplní úkoly. Sami jsme kritizováni z mnoha stran za nedostatečnou úroveň Rudého práva. Od začátku jsme vedli redakci k zodpovědnosti vůči vedení strany, vůči ústřednímu výboru. Musím říci, že tento vztah nemůže být jednostranný. Redakce by měla cítit pomoc od vedení strany, ale od září 1968 nebyl ani jeden člen předsednictva nebo sekretariátu ÚV v naší redakci. Vaše přítomnost by prospěla. Kolik setkání s novináři se organizuje, ale v ústředním výboru na nás nemají čas. Práce v Rudém právu je náročná. Já se k jejímu řízení necítím dost dobře kvalifikován. Prosím, abyste to zvážili a zprostili mně funkce. Zdá se mi, že je to nad mé síly. Přitom mám největší vůli straně pomoci. Prosím, abyste zvážili můj návrh. Za těchto podmínek nemohu dělat šéfredaktora Rudého práva.“⁵⁴

Vedení ale Sekerovo přání okamžitě jej odvolat z pozice šéfredaktora nevyhovělo. Místo toho vyměnilo jeho zástupce. Přišli Miroslav Moc,

⁵³ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 284 – 285.

⁵⁴ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 276.

Otakar Svěřčina, Karel Douděra a Jaroslav Kořínek, zastánci konzervativní linie.

O necelé tři týdny později, 19. dubna, ale Jiří Sekera přece jen odešel.

Nahradil jej právě Miroslav Moc.

Tajemníci se dohodli na výměně předsedy Českého úřadu pro tisk a informace. Josefa Vohnouta nahradil Josef Havlín.

3.2 Změny ve vedení země a definitivní konec mediální svobody

3.2.1 Husák prvním tajemníkem

17. dubna 1969 zasedl v Praze k jednání ÚV KSČ. Schůze měla jediný, ale zato zásadní bod – měla odsouhlasit změnu ve funkci prvního tajemníka, fakticky nejmocnějšího člověka v Československu.

Jako první vystoupil Alexander Dubček a ve svém projevu v zásadě podpořil Gustáva Husáka jako svého nástupce: „Soudružky a soudruzi, výkonný výbor a potom i předsednictvo ústředního výboru navrhuje, aby do funkce prvního tajemníka ústředního výboru KSČ byl kandidován soudruh Gustáv Husák. Chtěl bych říci, že při tom vycházely z toho, že jde o dlouholetého a zkušeného funkcionáře strany, o zasloužilého a vedoucího účastníka národně osvobozovacího boje i zápasu dělnické třídy, že jde o soudruha, který byl v padesátých letech perzekvován, prošel řadou vedoucích funkcí ve straně i ve státních orgánech. Obracím se na vás s tím, abyste podpořili tento návrh na obsazení funkce prvního tajemníka.“⁵⁵

Pro Dubčekovu rezignaci se vyslovilo 150 ze 182 přítomných členů ÚV KSČ, 22 nesouhlasilo a 10 se zdrželo hlasování.⁵⁶

⁵⁵ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 323-324.

⁵⁶ DOSKOČIL, s. 223.

Po Dubčekovi vystoupili Oldřich Černík, Lubomír Štrougal a další přední komunisté a všichni vyjádřili Gustávu Husákovi jednoznačnou podporu. Jeho zvolení pak už bylo zřejmé. V tajné volbě dostal Husák od členů ÚV 156 hlasů, 22 jich bylo proti a 4 se zdrželi.⁵⁷

Volilo se i nové předsednictvo ÚV KSČ. Místa v něm ztratili reformisté Josef Smrkovský nebo Bohumil Šimon, naopak konzervativci měli jasné navrch.

Na schůzi zazněl jediný varovný projev. Jeho autorem byl František Kriegel, který svou statečnost prokázal už jako předseda Národní fronty v srpnu 1968, kdy jako jediný odmítl podepsat text závěrečného komuniké tzv. moskevského protokolu. Kriegel později odmítl i smlouvu o sovětské invazi a stal se jedním z hlavních představitelů proreformního křídla. Proto nebyla jeho pozice v dubnu 1969 vůbec dobrá, na konci května byl vyloučen z KSČ a o několik měsíců později přišel i o mandát poslance Sněmovny lidu.

Kriegel se zastavil mimo jiné i u mediální problematiky, konkrétně u otázky odvolání šéfredaktora Rudého práva Jiřího Sekery: „Soudružky a soudruzi, z toho, co řekl soudruh Kempný, a z toho, co jsem slyšel od soudruha Sekery, nabývám spíše dojmu, že nejde o uvolnění soudruha na vlastní žádost, zejména mám – li v paměti znění usnesení předsednictva ústředního výboru, jako spíše o odvolání soudruha Sekery. [...] Ovšem souběžně s tím jsem se dozvěděl z vnitrostranických informačních zpráv, že asi 17 dalších redaktorů nejenom bude odstraněno ze svých pracovišť, ale bylo proti nim zahájeno stranické šetření. Když to vidím dohromady, tak vidím, soudruzi, tady velmi výrazný úder proti tisku a úder proti sdělovacím prostředkům. Prosím ústřední výbor, aby velmi vážně zvážil, zda tento krok, místo aby prospěl straně, nepoškodí stranu. [...] Doufám, že než se učiní jakákoliv opatření proti ostatním žurnalistům, z nichž většinu znám jako čestné soudruhy, bude to předloženo v podrobnostech celému ústřednímu výboru.“⁵⁸

⁵⁷ DOSKOČIL, s. 224.

⁵⁸ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 340.

Gustáv Husák si vzal slovo hned po Kriegelovi a jeho pokus o podporu médiím a žurnalistům tvrdě zkritizoval: „Soudruh Kriegel je nositel pochodně svobody a demokracie a my jsme asi nějakí tupí reakcionáři, kteří budou dusit tisk. Neznám však jednu buržoazní zemi na Západě, která by si dovolila v masových komunikacích bez konsekvencí to, co se u nás za poslední rok dovolilo. [...] Čtete noviny, časopisy? Já čtu, já se nevymlouvám – nečetl jsem, neznal jsem atd. Vzpomenu jednoho. Jinak je mi nepříjemné o tom hovořit, že je to právě literární časopis Listy. Téměř v každém čísle byla před těmito událostmi intenzivní antisovětská propaganda. [...] Co dělal Zítřek? Soustavná antisovětská propaganda! A co dělaly mnohé jiné noviny? Když se to takovýmto způsobem hustí do lidí, do poctivých lidí, statečných našich lidí neustále, tak jaký to může mít výsledek? Není to záměrně připravovaná záležitost?“⁵⁹

Nový první tajemník jasně naznačil, že média hodlá vyčistit od „antisocialistických sil“ s největší možnou mírou razance. Jak už bylo řečeno, Jiří Sekera svoje místo po schůzi 17. dubna neudržel ani 48 hodin. Následovaly další postihy a šetření. Sám Husák si ještě během svého dlouhého projevu stěžoval na dalšího předního novináře doby – Jiřího Hochmana z týdeníku Reportér. To nebyla v žádném případě náhoda – žurnalista patřil mezi jeho nejvýraznější oponenty. Hochman na svém místě rovněž dlouho nevydržel, ještě v roce 1969 dostal zákaz vykonávat svoje povolání a skončil jako dělník. Po pěti letech emigroval do USA. Na závěr své dlouhé řeči řekl Husák jasně, že bude ze všech sil bojovat za marxismus: „Chci říci za sebe, že v základních otázkách ustupovat nebudeme, neslevíme z marxistických pozic a ze zásadních otázek rozhodujících pro život těchto národů ani o centimetr. Před žádnými nepřátelskými silami, před antisocialistickými silami, před pravičáckými elementy ustupovat nebudeme. Hodily rukavici k zápasu, naposledy v tom březnu, zdvihneme tuto rukavici a povedeme stranu do politického zápasu s těmito silami.“⁶⁰

⁵⁹ VONDROVÁ– NAVRÁTIL, s. 342.

⁶⁰ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 351.

Těmito slovy začala dvacetiletá vláda Gustáva Husáka, coby nejmocnějšího muže v Československu. Reformisté definitivně ztratili poslední naděje na naplnění svých cílů. Nové stranické vedení chystalo celou řadu nových opatření, některá z nich se měla velmi brzy dotknout fungování médií v zemi.

Změna v dikci novin a časopisů se projevila prakticky hned po Husákově inauguraci. Už bylo řečeno, že pro komunisty klíčový deník Rudé právo prošel výraznými personálními změnami jako první a nový šéfredaktor Miroslav Moc se okamžitě začal starat o to, aby byla veřejnost informována v souladu s představami nového vedení ÚV KSČ.

Rudé právo, ale třeba i dogmatická Tribuna informovaly zásadně o tom, že změny provází maximálně příznivé ohlasy a celospolečenský souhlas.

Zejména Tribuna otiskovala rezoluce o souhlasných přijetích závěrů schůze ze 17. dubna na všech úrovních hierarchie strany.⁶¹

Kromě toho bylo potřeba dobře prezentovat i nového vůdce země, který nebyl do té doby přece jen výraznou osobností, zejména v české části republiky. Tisk tak uveřejňoval různá blahopřání Gustávu Husákovi. Tato blahopřání přicházela pochopitelně od státníků zemí východního bloku. Stejně tak periodika otiskovala kladná hodnocení Husákovy osoby, která byla publikována v novinách socialistických zemí.

3.2.2 Stav tisku na konci dubna a začátku května 1969

Po událostech klíčové schůze ÚV KSČ se v nelehké situaci ocitly i tvůrčí svazy, sdružené v tzv. Koordinačním výboru. Strana od nich logicky očekávala vyjádření podpory pro svoji politiku.

Svaz českých novinářů (SČN) se poněkud překvapivě zachoval zcela jinak, než na začátku dubna, kdy se pokusil o odpor. Tentokrát postupoval servilně a na svém zasedání 25. a 26. dubna podpořil politiku nastolenou na zasedání ÚV KSČ.

⁶¹ DOSKOČIL, s. 252.

SČN se rozhodně postavil za předsednictvo ÚV a v komuniké vyjádřil přesvědčení o: „nutnosti rozhodně vystupovat proti všem silám, jež by se socialistickému rozvoji stavěly do cesty.“⁶²

Snahy SČN napravit pošramocené vztahy s vedením strany ale nenacházely takovou odezvu, v jakou představitelé svazu doufali. Přední funkcionáři nemohli novinářům zapomenout jejich podporu Dubčekovu vedení a Husákem tolikrát zmíněný údajný antisovětlismus.

Odpor novinářů se tak soustředil na projevy jednotlivců, i ty ale byly z existenčních důvodů v zásadě opatrné. Tichý nesouhlas vzbudilo především odvolání velmi progresivního šéfredaktora Květů Vladimíra Stuchla. Stuchl se na pranýři ocitl prakticky hned po hokejových událostech a nechyběl mezi šéfredaktory, kteří museli svoje postoje vysvětlovat stranickému vedení, jmenovitě Milouši Jakešovi a Vladimíru Divišovi.

Na přelomu dubna a května se Husákově vedení pokusilo Stuchla odvolat a na jeho místo dosadit Jana Zelenku – člověka, který byl v reformních kruzích pro svoje postoje a chování v září 1967 zcela zdiskreditován.⁶³ Redakční rada časopisu Zelenku odmítla a nechtěla pod ním pracovat, někteří žurnalisté hrozili výpovědí. Externisté přestali posílat svoje příspěvky. Předsednictvu ÚV KSČ ale na Zelenkově jmenování mimořádně záleželo a nedalo se zviklat. Už v důvodové zprávě ze 17. dubna 1969 píše Josef Kempný o nutnosti změny na tomto postu: „Ke změně ve funkci šéfredaktora Květů: se šéfredaktorem Květů s. V. Stuchlem bylo zavedeno stranické šetření. Bezpochyby nese odpovědnost za to, že v časopise byly publikovány články odporující politické linii listopadové rezoluce. V rámci kádrového zpevnění stranického tisku je žádoucí provést změnu v této funkci, neboť časopis má náklad 300 000 výtisků a ovlivňuje asi milion čtenářů. Navíc s. J. Zelenka, který byl

⁶² Svobodné slovo 28. 4. 1969, s. 3.

⁶³ ÚV KSČ se tehdy, ještě pod Novotného vedením, rozhodlo sebrat po mimořádně bouřlivém IV. sjezdu Svazu Československých spisovatelů literátům týdeník Literární noviny a převedl jej do kompetence ministerstva kultury a informací. Pod jeho vedením se reformní názory zcela ztratily a veřejnost změněný týdeník zcela ignorovala. Jan Zelenka se tehdy podílel na organizování vydávání „nových ministerských Literárek“.

v minulém roce neprávem osočován, dává záruku, že časopis bude mít jasnou politickou linii odpovídající požadavkům vydavatele.⁶⁴

O dvanáct dní později předložil Kempný předsednictvu ÚV tzv. Informaci o plnění usnesení 126. schůze PÚV KSČ. Konstatoval, že změna šéfredaktora časopisu *Nová mysl*⁶⁵ proběhla v klidu (místo obsadil Jan Fojtík, v 70. a 80. letech ideolog strany zodpovědný za propagandu, kulturu a vědu ve sdělovacích prostředcích), zatímco jmenování Jana Zelenky do funkce šéfredaktora *Květy* bylo přijato s jednoznačným odporem. Kempný ve zprávě popisuje, jak vypadalo setkání Zelenky s redakční radou: „28. dubna 1969 nastoupil soudruh Zelenka v redakci. Redakční rada mu oznámila (hovořili za ní s. Stuchl, Kloboučník, Hilčr, Tyller a Tomášek), že nastoupí – li definitivně do funkce, podají všichni výpověď. Jeho odborné znalosti prý hodnotí vysoko, avšak s. Zelenka se stal „pojmem“, s jeho jménem je spojen poslední zásah s. J. Hendrycha proti spisovatelům. Spisovatelé a ostatní spolupracovníci (uváděli Branalda, Seiferta, Boudu, Dvořáka atd.) již oznámili redakci, že stahují veškeré své příspěvky a nebudou s *Květy* spolupracovat. [...] I když od října 1968 pracuje s. Zelenka v konzultačních skupinách s. Štrougala a potom s. Kempného, nebyl do současné doby zařazen. Nyní má být znovu vystaven útokům, morálnímu tlaku a má s ním být zacházeno jako se „zrádcem a předlednovým elementem“.

Situaci doporučujeme řešit následujícím způsobem:

a) znovu veřejně vzít v ochranu soudruhy kolem „ministerských“ LN (jmenovitě dr. Zelenku, na něhož se soustředilo skandalizování, protože byl veřejnosti známý z tiráže a ze svého dřívějšího publicistického působení v tisku a televizi) nejen potvrzením usnesení předsednictva ÚV KSČ z 25. března 1968, ale i v projevech vedoucích činitelů strany a ve stranickém tisku.

⁶⁴ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 354-355.

⁶⁵ *Novou mysl* vydávalo Vydavatelství ústředního výboru KSČ, časopis byl teoretický a přísně ideologický.

b) trvat na okamžitém odvolání s. Stuchla z funkce šéfredaktora Květů, protože jeho politická koncepce neodpovídá politice vedení strany, jak ji formulovalo plénum v listopadu 1968 a v dubnu 1969.⁶⁶

Plénum dokument schválilo a Jana Zelenku jmenovalo šéfredaktorem Květů. Zelenka situaci v listu stabilizoval pro ÚV žádoucím směrem, provedl kádrové čistky a v srpnu 1969 odešel na místo generálního ředitele Československé televize, kde vydržel bez jediného měsíce dvacet let.

Denní tisk dostalo ÚV KSČ záhy zcela pod svoji kontrolu. V případě časopisů už tak úspěšné nebylo, přesto byly jakékoliv kritické zmínky velmi ojedinělé. Politický komentář jako svébytný žánr ubýval, naopak posilovalo neutrální agenturní zpravodajství. Publicistika se pak zpravidla věnovala přísně nepolitickým tématům.

Rudé právo se skutečně, podle přání ÚV, znovu stalo jeho prodlouženou rukou. Neustále útočilo proti „antisocialistickým“ silám a lidem, kteří byli spojeni s reformními snahami. Tyto osoby už se ale v té době pochopitelně nemohly bránit a na dogmatickou kritiku jakkoliv reagovat.

Podobně, i když trochu mírněji, si počínaly krajské komunistické deníky. Ostatní noviny se pokoušely držet neutrální charakter, o citlivých záležitostech psaly opatrně nebo skoro vůbec a podle svého založení se snažily uvádět politicky ne tolik vyhrocená témata.

Čas od času se ale deníkoví žurnalisté vzchopili k odporu. „Mládežnické“ noviny v Čechách (Mladá fronta) a na Slovensku (Smena) nevyšly 1. května 1969 v tradiční, slavnostní úpravě, ale celé v černém. Mladá fronta navíc na okraje stránek umístila tváře zjevně smutných lidí. Oba deníky byly napadeny konzervativní Tribunou.⁶⁷

Takové známky alespoň minimálního odporu ale byly velmi řídké a jejich už tak malá frekvence se postupně ještě snižovala.

Na Slovensku byl zastaven studentský čtrnáctideník Reflex a spisovatelský týdeník Literárny život hned po vydání jednoho čísla.

⁶⁶ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 360.

⁶⁷ DOSKOČIL, s. 260.

Reflex byl obnoven po vynechání jediného čísla, Literární život po dvou měsících.

V Čechách byly zastaveny Studentské listy, další týdeníky přežívaly a snažily se oponovat státním strukturám.

Například lidovecký čtrnáctideník Obroda protestoval proti cenzuře tak, že 23. dubna uveřejnil na místě zakázaného komentáře prázdné bílé místo s krátkým textem.⁶⁸

Obroda si vysloužila kritiku nenávistného Rudého práva. Přesto v příštím čísle podráždila oficiální moc znovu, když požadovala přesnou definici pojmu „antisocialistická síla“.

V Reportéru se snažil o otevřenost Jiří Lederer, který vyzýval k nutnosti bojovat za zachování polednové politiky.⁶⁹ Časopis si poté dovolil kriticky hodnotit poslance Sněmovny lidu Federálního shromáždění, kteří se postavili proti volbě Alexandra Dubčeka do funkce předsedy.

Listy, časopis svazu spisovatelů, si dokonce troufl polemizovat s článkem Jiřího Smrčiny v do té doby zcela nedotknutelném Rudém právu.

Veškeré projevy odporu ale brzy utichly, společně se zastavením, případně s mohutnými kádrovými změnami v jednotlivých časopisech.

Těmto opatřením předcházely rezoluce ÚV, připravené Josefem Kempným a jeho nejbližšími spolupracovníky.

3.2.3 Kempného zpráva

6. května 1969 se v Praze konala 128. schůze předsednictva ÚV KSČ. Na ní přednesl Josef Kempný, pověřený na začátku dubna „mediální“ agendou, zprávu, která definitivně zarazila veškeré opoziční a reformistické snahy v československém periodickém tisku.

⁶⁸ „Obvyklý komentář čte většina z vás asi 5 minut. Dnes vám ale doporučujeme, abyste raději 5 minut přemýšleli.“ In : DOSKOČIL, s. 261.

⁶⁹ Reportér, 3. 4., 10. 4., 17. 4., 24. 4 1969.

Už na samotném začátku autor uvádí, že média jsou klíčovým nástrojem každé vlády a vládnoucí strany. Za zcela zásadní pak označil to, kdo koncipuje obsah a směr jejich působení.

Za prvotní, zcela nezbytné kroky označil Kempný:

- a) co nejobjektivněji určit míru těchto prostředků na aktuální stav v zemi
- b) urychleně odstranit základní příčiny jejich dosavadního, převážně živelného působení
- c) krok za krokem obnovovat vedoucí úlohu strany v této oblasti a formulovat novou koncepci tiskové politiky strany.

Kempný poté shrnul dosavadní taktiku ÚV v zacházení s tištěnými médii:

„V dosud probíhající etapě byl zvolen tento taktický postup: nejprve zavést pořádek ve stranickém tisku, dosáhnout toho, aby jednoznačně podporoval politiku vedení strany v celém jejím kontextu. Dále prosadit, aby federální vláda i národní vlády začaly řídit státní sdělovací prostředky a zamezily jejich zneužívání proti zájmům státu a společnosti. Konečně stranicky zavázat komunisty v ostatních vydavatelstvích, aby si uvědomili odpovědnost za obsah vydávaných periodik.“⁷⁰

Kempný pokračoval otázkou změn ve stranickém tisku: „V centrálně vydávaném stranickém tisku byly provedeny zásadní kádrové změny ve vedení redakcí, které umožní obejít se zde bez cenzury a přejít od dosavadního způsobu informování k bojovné stranické publicistice, jak je již patrné ze stránek Pravdy, Nového slova, Tribuny a dnes již i Rudého práva. Podle posledních informací krajské výbory v českých zemích analyzují činnost svých novin a provádějí nebo připravují obdobná opatření jako v centru.“⁷¹

Josef Kempný tak vlastně přiznal, že další cenzura stranických periodik je zbytečná, protože všichni, kteří by potenciálně mohli psát proti režimu, již byli ze svých míst odvoláni.

⁷⁰ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 365.

⁷¹ Tamtéž.

Zpráva se pozastavila i nad netištěnými médii a konstatovala, že v televizi proběhly četné kádrové změny a že k podobným opatřením musí dojít i v rozhlase.⁷²

Zpráva dále uváděla, že média, která patří společenským organizacím a institucím se jen obtížně dostávají do vlivu strany. Úřad pro tisk a informace se podle zprávy sice snažil omezit na minimum „protisolečenské působení některých časopisů“, tato snaha ale nemohla vymýtit „skryté protisovětské a protistranické invektivy“.

V další části začal Kempný jmenovat, která média má svoji kritikou konkrétně na mysli. Zmínil Mladou frontu, Práci, Listy, My 69, Svět v obrazech, Reportéra a Mladý svět. Zároveň uvedl, že „pacifikace“ novin a časopisů probíhá v zásadě uspokojivě, i když některé nedostatky (míněno občasné pokusy o kritiku režimu) se stále ještě objevují.

3.2.4 Opatření PÚV KSČ v oblasti sdělovacích prostředků

Po přednesení zprávy následovala diskuze předsednictva ÚV KSČ a následné zpracování textu nazvaného Usnesení 128. schůze předsednictva ÚV KSČ k opatřením v oblasti sdělovacích prostředků.⁷³

V něm předsednictvo ÚV KSČ uložilo, nařídilo nebo vzalo na vědomí:

1. komunistům v institucích, které vydávají noviny a časopisy, řídí rozhlas, televizi a ČTK, aby provedli:

- a) rozbor politicko – ideového působení jejich sdělovacích prostředků
- b) rozbor kádrového obsazení vedoucích míst v redakcích z hlediska požadavků vyplývajících z politické linie nového vedení strany a státu.
- c) na základě rozborů přijali potřebná organizační a kádrová opatření
- d) zvláštní pozornost musí být v tomto směru věnována krajským, okresním a závodním časopisům.

2. K. Poláčkovi a komunistům v předsednictvu ÚR ROH⁷⁴, aby během deseti dnů vyřešili kádrové problémy ve vedení časopisu Práce a takto

⁷² O situaci v Československé televizi a v Československém rozhlase více v dalších kapitolách.

⁷³ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, s. 366 – 369.

novými kádrovými opatřeními zabezpečili, aby tento časopis aktivně podporoval politiku strany a vlády.⁷⁵

3. E. Erbanovi, J. Špačkovi a O. Průšovi, aby do deseti dnů zabezpečili kádrové změny ve vedení Mladé fronty.⁷⁶

4. M. Galuškoví a M. Váلكoví provést rozbor politické orientace Zpravodajského a dokumentárního filmu a předložit ÚV KSČ do 15. 6. 1969 zásadní kádrová opatření, která by zajistila soulad této filmové tvorby s politikou vedení strany a státu.

5. J. Havlínovi a O. Griešovi provést prověrku struktury tisku s těmito cíli:

- posoudit jak odpovídá skutečný obsah novin a časopisů jejich registrační přihlášce

- prověřit vhodnost finančních dotací některým časopisům z hlediska jejich politické a odborné účelnosti

- najít způsob snížení počtu titulů a k tomu využít možnost přeregistrace všech periodik kromě deníků.

6. Bere na vědomí zprávu, že ČÚTI zastavil další vydávání Studentských listů. Ukládá komunistům ve vládě ČSR zastavit vydávání časopisů Listy, Reportér, My 69, Svět v obrazech a Plamen na základě porušení vládní směrnice o psaní tisku.⁷⁷

7. Bere na vědomí zprávu předsedy vlády s. O. Černíka o tom, že vláda postupně připravuje další soubor opatření v ČTK, rozhlasu a televizi k tomu, aby v těchto prostředcích došlo urychleně k přechodu od pasivních informací k aktivní podpoře stranické a vládní politiky.

8. Ukládá s. L. Štrougalovi a s. Š. Sádovskému do 30. 6. 1969 kádrově dobudovat úseky pro stranickou práci ve sdělovacích prostředcích v sekretariátech byra a ÚV KSS. Přitom přísně respektovat zásadu, že

⁷⁴ Ústřední rada revolučního odborového hnutí

⁷⁵ 15. května byl skutečně odvolán šéfredaktor Práce Ladislav Velenský, nahradil jej Jiří Vančura.

⁷⁶ V tomto případě se realita opozdila – šéfredaktor Mladé fronty Miroslav Jelínek byl odvolán až 21. května, jeho místo zaujal Zdeněk Domkář.

⁷⁷ ČÚTI sebral 14. května vydavatelská oprávnění Listům, Reportérovi, Plameni, My 69 a Světu v obrazech. Listy a Reportér přišly o licence definitivně, ostatní na tři měsíce. Z dočasně zakázaných časopisů nakonec začal znovu vycházet jen Svět v obrazech (od října 1969).

v těchto útvarech mohou pracovat pouze ti soudruzi, kteří bezvýhradně podporují politiku vedení strany.

...10. Považuje za nutné zajistit pro redakce dostatek informací o činnosti stranických a státních orgánů. V ÚV KSČ pověřuje organizací a koordinací tohoto úkolu s. J. Kempného. Doporučuje, aby ve federální vládě byl stejným úkolem pověřen ministr – předseda Výboru pro tisk a informace a v národních vládách předsedové ČÚTI a SÚTI. V té souvislosti ukládá zhodnotit činnost i složení tiskových útvarů a tiskových mluvčích jednotlivých ministerstev i ostatních orgánů, zejména ve Federálním shromáždění a Národní frontě.

11. Ukládá ustavit na přechodnou dobu v rámci oddělení pro stranickou práci ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ skupinu obsahové analýzy tisku, rozhlasu a televize (10 politických pracovníků) s úkolem periodicky provádět obsahovou analýzu stranických novin a časopisů, vyjadřovat se k obsahové analýze ostatních sdělovacích prostředků vypracované příslušnými institucemi státu a společenských organizací, případně vypracovávat z hlediska politiky a zájmu strany oponentní analýzy těchto prostředků.

12. Ukládá s. J. Havelkovi urychlit vypracování nového tiskového zákona. Za tím účelem předložit do 31. 5. 1969 ÚV KSČ harmonogram postupu prací i složení pracovní komise, která bude tento úkol zajišťovat.

13. Ukládá s. J. Havelkovi a s. J. Kempnému vypracovat směrnice vlády i vnitrostranické pro provádění registrace novin a časopisů (do 31. 5. 1969), které by podstatně zvyšovaly vliv státních a stranických orgánů na vývoj struktury tisku. Do té doby nepřipustit žádnou přeregistraci nebo registraci bez schválení byra ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSS.

14. Ukládá s. O. Černíkovi, s. S. Rázlovi a s. P. Colotkovi prodiskutovat otázky působnosti a odpovědnosti jednotlivých vlád v oblasti masových komunikačních prostředků a dohodnout zásadní koordinovaný postup v řízení a ovlivňování sdělovacích prostředků. V té souvislosti zároveň prodiskutovat způsob přidělování papíru pro jednotlivé vydavatele a periodika Návrhy na opatření předložit předsednictvu ÚV KSČ do konce června 1969.

15. Dává souhlas k tomu, aby ředitel vydavatelství Rudého práva zahájil přípravy k vydávání nového stranického časopisu pro studenty Předvoj, který by se přihlásil k bojové tradici časopisu tohoto jména vycházejícího v poválečném období. Vydávání zahájit v září 1969.⁷⁸

3.2.5 Neočekávaný konec Reportéra

Zaměstnanci periodik, která byla rozhodnutím z 6. května zastavena, o svém osudu do poslední chvíle nic netušili. Dokazuje to Prohlášení čtenářům, které vyšlo v Reportéru 8. května, tedy v předposledním čísle, které se vůbec dostalo ke čtenářům: „Dvě z posledních čísel Reportéra vyšla se zpožděním nikoli vinou redakce nebo tiskárny. Už jsme se čtenářům omluvili, ale protože se kolem Reportéra začínají trousit různé pověsti, myslíme, že je třeba, abychom se čtenáři upřímně a otevřeně pohovořili. Reportér od svého začátku před třemi lety si vytyčil úkol být časopisem náročného čtenáře, přinášet seriózní a uvážené články, reportáže a komentáře. Nedařilo se nám to samozřejmě vždycky, mohli jsme chybovat, ale obliba časopisu, rychlý vzestup jeho nákladu, a jeho ohlas ve veřejnosti svědčí o tom, že jsme se tomuto cíli značně přiblížili. Stejně tak Reportér od svého začátku byl časopisem, který plně stál na platformě socialismu. Nejen proto, že drtivá většina jeho redaktorů jsou členy komunistické strany. Především z hlubokého předsvědčení celé redakce a celé redakční rady, že pro tuto zemi a pro tento národ není jiné cesty vpřed než cesta upevňování a zdokonalování všech vymožeností socialismu, jichž se tato země dopracovala v letech 1945, 1948 a v pozdější době, a to i přes všechny chyby a deformace, na které první upozornila KSČ a proti nimž zahájila tak rozhodný boj v lednu 1968. Jestliže se teď vyskytují lidé, kteří označují náš časopis za „pravicový“ nebo „protisocialistický“, musíme toto nařčení důrazně odmítnout... Že to byl právě REPORTÉR, který první v českých zemích začátkem června 1968 dal slovo nynějšímu prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ dr. Gustávu

⁷⁸ 23. září 1969 bylo vydávání Předvoje schváleno byrem ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích. Úkolem časopisu bylo „prosazovat politiku KSČ ve studentském hnutí“. Po necelém roce, k 1. 9. 1970, byl Předvoj zastaven kvůli mizivé čtenosti.

Husákovi, když s ním uveřejnil velkou besedu. Vždycky jsme se snažili podporovat vedení KSČ v jeho úsilí o uskutečnění nezbytných reforem, jak byly vyjádřeny v Akčním programu, tak i v jeho práci k normalizaci poměrů, jak se projevila v srpnových dohodách i v listopadové rezoluci. Pravda, v zimních měsících jsme uveřejnili několik článků, jejichž autoři projevíli nesouhlas s tónem nebo jednotlivými výroky projevů soudruha Husáka. To však nic nemění na faktu, že chceme zcela upřímně vyslovit podporu novému prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ, neboť na jeho bedrech spočívá velká odpovědnost za osudy našeho lidu a naší země, za osudy socialismu. Známe Dr. Husáka jako politika, který byl jedním z hlavních organizátorů Slovenského národního povstání, jako člověka, který byl krutě a nespravedlivě pronásledován, jako komunistu, který byl a je nesmiřitelným odpůrcem dogmatismu Novotného. [...] Proto také může Reportér s klidným svědomím pokračovat ve své práci, kterou zahájil už v dubnu 1966. I nadále chceme dělat časopis pro náročného čtenáře, i nadále chceme uveřejňovat seriózní a fundované články a reportáže z oblasti politiky, ekonomiky, sociální politiky, školství, zdravotnictví, práva, ze zahraniční politiky, vědy, kultury a sportu. A doufáme, že se novému stranickému vedení podaří aspoň trochu stabilizovat nešťastnými událostmi z konce března narušené poměry – v čemž mu chceme podle svých sil a schopností napomáhat. A jsme přesvědčeni, že všech přes sto tisíc našich věrných čtenářů nám v tom bude držet palce. Redakce.⁷⁹ 15. května 1969 vyšel Reportér naposledy. Poté byl z rozhodnutí ČÚTI bez náhrady zastaven.

3.2.6 Slovo do vlastních řad

Žurnalisté se na jaře 1969 ocitli pod tlakem Husákovy garnitury. Předsednictvo ÚV požadovalo stoprocentní angažovanost pro novou stranickou politiku. Jednota novinářské obce musela být narušena a sám Husák chtěl, aby novináři přiznali spoluodpovědnost za krizový stav společnosti, aby byla rozvrácena jejich jednotnost a začaly lustrace

⁷⁹ Reportér, 8. 5. 1969, s. 1.

v jednotlivých redakcích. Cílem bylo demoralizovat progresivní zaměstnance médií, média tak rozvrátit a silnou rukou je definitivně podmanit. Ukázalo se ale, že nápor na Svaz českých novinářů nemůže stačit. Novinářská organizace se sice navenek přihlásila k podpoře předsednictva ÚV, omezila aktivity v Koordinačním výboru tvůrčích svazů (ten se neustále stavěl na odpor), ale zároveň se snažila bránit svoje členy před různými útoky stranického vedení.⁸⁰

Aparát ÚV KSČ stále nebyl spokojen a rozhodl se proto ústy dogmatických novinářů vydat provolání Slovo do vlastních řad. Jeho přípravu dostali na starost Josef Kempný a plk. Vladimír Diviš.⁸¹

Prohlášení vyšlo 17. května v Rudém právu a bylo ostře pronormalizační. Obracelo se ke „všem svým kolegům novinářům a pracovníkům čs. tisku, rozhlasu, televize a zpravodajského filmu.“ V úvodu autoři hovořili o kritice, která podle nich nezaznamenala patřičný ohlas: „Sdělovací prostředky jsou již dlouhou dobu středem pozornosti. Jejich pozitivní význam je všeobecně uznáván, ale jsou také, a někdy velmi ostře, kritizovány odpovědnými místy i veřejností. Považujeme to za přirozený jev. [...] Dosud jsme bohužel nebyli ani v jediném případě svědky toho, že by se mluvčí novinářských svazů - tím méně pak ti novináři a redaktoři televize a rozhlasu, kterých se kritika přímo týká - ke své odpovědnosti přihlásili. Z kritiky, s níž oprávněně přicházel ústřední výbor komunistické strany a jeho předsednictvo, však, žel, vedení novinářů, ani vydavatelé, ani komunisté v redakcích nevyvodili patřičné pozitivní závěry. Naopak, kritika těchto orgánů byla ve skutečnosti vždy odmítnuta, usnesení nejvyšších stranických orgánů zkreslováno i polemicky popíráno. Nesčetněkrát jsme mohli slyšet formální přiznání vedoucí úlohy komunistické strany v naší společnosti. Ve skutečnosti však byl tento princip systematicky napadán a porušován.“⁸²

Slovo do vlastních řad dále kritizovalo média za „pomoc Dubčekovi“, což byl podle nich „soustavný tlak na vedoucí představitele a orgány strany“,

⁸⁰ DOSKOČIL, s. 295.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Rudé právo, 17. 5. 1969, s. 1 a 2.

který měl jediný cíl – přimět je k pasivnímu přihlížení kampaním pravicových skupin, které měly podle provolání útočit na československé spojence, zejména Sovětský svaz.

Slovo poté odsoudilo manifest 2000 slov a zastalo se konzervativců ve vedení i členských základnách KSČ. Zároveň deklarovalo plnou podporu vedení strany ve všech krocích, včetně represivních opatření vůči médiím. V závěru vyzývali autoři k bezvýhradné podpoře politice strany a žádalo všechny novináře, komunisty i nestraníky, aby se připojili k provolání svým podpisem.

Slovo podpořila řada předních novinářů, kteří ale pocházeli výhradně z řad konzervativních komunistů. Namátkou: Milena Balašová (později náměstkyně ředitele ČST), Jan Fojtík (člen ÚV KSČ), Miroslav Hladký (pedagog fakulty sociálních věd a publicistiky UK), Bohuslav Chňoupek (pozdější ředitel Čs. rozhlasu a ministr zahraničních věcí), Miroslav Moc (šéfredaktor Rudého práva), Jan Zelenka (od srpna 1969 ředitel ČST).

Prohlášení nakonec podepsalo asi 350 pracovníků sdělovacích prostředků. Někteří z nich patřili k přesvědčeným konzervativcům, někteří si ale pouze chtěli zachránit zaměstnání. Slovo do vlastních řad splnilo svůj účel dokonale, protože rozdělilo jednotu žurnalistů a z vedení Svazu českých novinářů brzy zmizely proreformní osobnosti Ivan Klimeš, Jiří Lederer a Jiří Ruml.⁸³

Proreformní novináři se stali cílem kampaně na stránkách především stranického tisku. V čele útoků na mj. Vladimíra Škutinu, Jaroslava Šabatu nebo Lud'ka Pachmana stálo Rudé právo.⁸⁴

Měsíc květen znamenal ztrátu posledních zbytků objektivitu médií v Československu. Odpor proreformních sil byl zlomen, Husákovo vedení postupně získalo navrch a v osobách dosazených šéfredaktorů a dalších vedoucích pracovníků mělo zaručenou maximální oporu.

⁸³ DOSKOČIL, s. 296.

⁸⁴ Rudé právo 16. 5., 21. 5., 29. 5. 1969

3.2.7 Rok po květnovém usnesení

ÚV KSČ předestřel na jednáních v květnu 1969 další cestu, kterou se měla ubírat československá média tak, aby plně sloužila účelům normalizace.

Dvanáct měsíců po uvedení všech opatření v platnost se stranické špičky sešly znovu, aby zhodnotily, jak pokračuje nastartovaný proces.

Výsledkem hodnocení se stala zpráva nazvaná Plnění realizačních směrnic v oblasti tisku, rozhlasu a televize.

V jejím úvodu vedení ÚV KSČ rekapitulovalo obecně události posledního roku.

„K pozitivní změně v politické atmosféře přispělo i upevnění vlivu strany na činnost sdělovacích prostředků. V tomto úsilí budeme i nadále pokračovat a dbát, aby tisk, rozhlas a televize nepůsobily proti zájmům lidu a státu, ale naopak je hájily a zabezpečovaly. Ústřední výbor považuje za hlavní metodu politické působení, zvýšení odpovědnosti pracovníků sdělovacích prostředků, především komunistů. [...] Jestliže v roce 1968 byly sdělovací prostředky hlavní ideově politickou a organizační základnou protistranických opozičních sil, podařilo se rozhodující část z nich v poměrně krátké době převést na pozice marxismu – leninismu a internacionalismu. [...] Uplynulé období prokázalo oprávněnost zvoleného taktického postupu – přes etapu „pacifikace“ přejít postupně k politické angažovanosti jednotlivých sdělovacích prostředků. Tento taktický postup umožnil izolovat hlavní nositele pravicového oportunistu v redakcích a zformovat zdravé síly, aby bez vážnějších otřesů mohly převzít vedení redakcí. [...] Klíčovým předpokladem konsolidace ve sdělovacích prostředcích bylo obnovení vedoucí úlohy a vlivu strany ve všech rozhodujících redakcích tisku, rozhlasu a televize. Stranické orgány postupně odvolaly ze všech vedoucích míst stranického tisku, významných novin a časopisů společenských a státních organizací a institucí, tisku, rozhlasu a televize, ČTK a zpravodajského filmu ty, kteří

ve složitém polednovém vývoji selhali nebo se dokonce dostali na protistranické pozice.“⁸⁵

Ústřední výbor se zastavil i u zavedení předběžné cenzury na začátku dubna 1969: „k rychlé konsolidaci poměrů ve sdělovacích prostředcích, zejména v počáteční fázi na jaře 1969, přispělo výrazné upevnění kontrolní funkce státu nad činností novin a časopisů, rozhlasu a televize. Dočasně byla zpřísněna kontrola – cenzura. Podle toho, jak se situace konsolidovala, byla v jednotlivých redakcích nahrazována následnou kontrolou. Od září 1969 dospěl vývoj tak daleko, že bylo možno od předběžné kontroly zcela upustit. Za obsah novin a časopisů, vysílání rozhlasu a televize v plné míře zodpovídají šéfredaktoři.“⁸⁶

V další části zprávy se hovoří o konkrétních médiích. Pro potřeby této kapitoly jsou zajímavé části, pojednávající o periodickém tisku, rozhlas a televize přijdou na řadu v následující kapitole.

ÚV KSČ ve zprávě chválilo nové vedení Rudého práva, konkrétně šéfredaktora Miroslava Moce za „práci na angažovaných, analytických materiálech, které odhalovaly politickou platformu nositelů pravicového oportunismu a za podporu politiky přátelství k SSSR.“

ÚV ale zároveň muselo přiznat, že mezi dubnem a zářím 1969 odešlo z redakce 25 novinářů, zatímco přijato bylo pouze dvanáct nových lidí. Náklad deníku navíc klesl z 1 050 000 a cca. 760 000 výtisků.

Podobné hodnocení zvolilo ÚV KSČ i v případě dalších oficiálních periodik – u Tribuny, Života strany (v jejím případě zvláště zdůrazňovalo problém malého počtu redaktorů) a Nové myslí.

Další část zprávy byla věnována ostatním deníkům a časopisům.

„Obecně lze situaci charakterizovat tak, že angažovaněji vystupují deníky než časopisy. [...] U deníků nejdále pokročila konsolidace v Práci, Obraně lidu a Zemědělských novinách. Ve Svobodném slově a Lidové demokracii se příslušné změny připravují. [...] Nejslabším místem deníků jsou kulturní rubriky, které nezaujímají vyhraněné stanovisko na podporu státní kulturní

⁸⁵ OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 92.

⁸⁶ Tamtéž.

politiky. [...] Pokud jde o časopisy, co do politické angažovanosti nad ostatní vynikají týdeníky Národní výbory a Svět socialismu. Výrazným rysem většiny časopisů, zejména magazínů, je jejich přespřílišný zřetel na komerční stránku jejich činnosti a z toho vyplývající sklon k podbízení a bulvární atraktivnosti. [...] Nejméně uspokojivý je vývoj v časopise Mladý svět.⁸⁷

Nejkritičtější poznámky ale věnoval Ústřední výbor kulturním časopisům: „V průběhu roku 1969 bylo nutno zastavit vydávání celé řady kulturních časopisů: Listy, Kulturní život, Plamen, Tvář, Analogon, Sešity pro literaturu a umění, Filmové a televizní noviny, Divadelní noviny a další. Z významnějších českých kulturních časopisů dosud vychází jen Host do domu a Orientace. Na jejich stránkách jsou i nadále provokativně publikovány práce pravicových oportunistů.“⁸⁸

Kritika Hosta do domu a Orientace nezůstala bez odezvy a ani jeden z kulturních časopisů nepřežil konec roku 1970.

Celá zpráva ukazuje na fakt, že na jaře 1970 už měla KSČ tištěná média zcela pod kontrolou a sebemenší odchýlení od bezvýhradné podpory stranické politiky trestala velmi přísně.

⁸⁷ OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 99.

⁸⁸ Tamtéž.

4. Vysílací média v období začínající normalizace

4.1. Televize v období začínající normalizace

4.1.1 ČST po srpnu 1968

Po podpisu tzv. Moskevského protokolu, který byli českoslovenští představitelé nuceni podepsat 26. srpna 1968, se do té doby poměrně klidná situace v obou vysílacích médiích změnila. Na řadu přišly úpravy programu, kádrové změny a větší dohled. Pod ostrou kritikou se ocitli zejména oba tehdejší ředitelé, Jiří Pelikán (televize) a Zdeněk Hejzlar (rozhlas).

Jiřímu Pelikánovi byl vytýkán především fakt, že připustil televizní vysílání v období kolem 21. srpna – takže invazi Sovětů do Československa mohli sledovat i zahraniční diváci.

Hned tři dny po návratu z Moskvy vyjádřili sice podřízení Jiřímu Pelikánovi bezvýhradnou podporu, v té době už ale do televize mířil Bohumil Švec, jmenovaný vládním zmocněncem pro televizi. I když Pelikán formálně ještě zůstal ředitelem, důležité pravomoci převzal právě Švec.

17. září se ale předsednictvo komunistické strany rozhodlo, že Jiří Pelikán i Zdeněk Hejzlar musí bezpodmínečně pryč. O osm dní později, 25. září, odvolala vláda oba ředitele z jejich funkcí.⁸⁹

Komunisté z celozávodního výboru a základní organizace KSČ v televizi se ještě jednou za Pelikána postavili a dopisem adresovaným předsednictvu ÚV KSČ, vládě, Národnímu shromáždění a prezidentovi republiky žádali o nové zvážení situace, protože podle nich: „dosavadní způsob řešení vyvolává dojem, že jde o opatření represivního charakteru a

⁸⁹ Usnesení vlády ČSSR ze dne 25. září 1968 č. 347.

že považují Jiřího Pelikána za vůbec nejschopnějšího ředitele, kterého kdy televize měla.“⁹⁰

Nic ale nemohlo zvrátit rozhodnutí vlády, takže televize dočasně zůstala bez ústředního ředitele, jehož pravomoci vykonával zmocněnec Bohumil Švec.

Okamžitě přišly i první zákazy, některé pořady najednou zmizely z obrazovky. Opatření se nejvíce dotýkala aktuální publicistiky. Zrušena byla diskuze Jiřího Kantůrka a Vladimíra Škutiny K otázkám dne. Pouze tři pokračování se dočkal další pořad obou publicistů Jsme s vámi, buďte s námi, do kterého si vždy v neděli večer zvali Kantůrek se Škutinou osobnosti, spojené s Pražským jarem. Záhy zanikl i polemický pořad Přemka Podlahy Hovory s lidmi, stejně jako beseda Tři plus jedna (moderátor Jiří Kantůrek a tři hosté) Na obrazovce dlouho nevydržel ani magazín Zdeny Joskové a Ladislava Daneše Jak se máte, co děláte.⁹¹ Poněkud lepší situace panovala v umělecké tvorbě, která nomenklatuře pochopitelně tolik nevadila.

Část vedení televize se navíc odmítala vzdát reforem a uvolnění poměrů.

Na začátku října 1968 ředitel televizního studia Praha Viktor Růžička jmenoval, případně ve funkcích potvrdil výrazné zastánce polednové politiky a reformního snažení: Arnošta Frydrycha (Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky), Romana Hlaváče (Hlavní redakce literárně dramatického vysílání) a Miloše Wolfa (Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež).

Bránilo se i vedení celozávodního výboru, v jehož čele stála Jarmila Roháčová. Celozávodní výbor protestoval proti tomu, že v rámci federalizace republiky nikdo s televizí nejednal o jejím postavení. 15. října pak celozávodní výbor zaslal předsednictvu ÚV KSČ dopis, ve kterém vyslovil obavy z návratu k předlednové politice a vyjádřil rozhořčení nad tím, jak informují sdělovací prostředky států Varšavské smlouvy o

⁹⁰ APF ČT.

⁹¹ CYSAŘOVÁ, s. 20.

událostech v Československu. Zároveň žádal, aby vedení KSČ i státu zaujalo k této kampani nekompromisně odmítavý postoj.⁹²

O necelý měsíc později následoval další dopis, tentokrát adresovaný konkrétně předsedovi vlády Oldřichu Černíkovi. Dopis protestoval proti nařízení předsednictva vlády, že se má televize vyhýbat politické publicistice.⁹³

Televizní obrana polednové politiky ale nemohla trvat dlouho. Už v říjnu byla totiž podepsána smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk. V projevu na plenárním zasedání ÚV KSČ c polovině listopadu pak dokonce sám Alexander Dubček kritizoval média za publikování protisocialistických úvah a za závažné chyby, kvůli kterým podle něj v uplynulém období neobstála.

Přesto se vedení televize rozhodlo nadále bojovat a poukazovat na některé události, které znamenaly odklon od politického kurzu nastaveného na jaře 1968. Na konci roku 1968 tak televizní pracovníci protestovali dalším dopisem proti vyřazení Josefa Smrkovského z ústavních funkcí. Sám Smrkovský ale 5. ledna 1969 v televizi vystoupil a nabádal ke klidu s tím, že bude respektovat všechna stranická rozhodnutí.

Ještě před tím se ale vláda rozhodla vyřešit prozatímnost v nejvyšším vedení Československé televize a 5. prosince 1968 jmenovala Josefa Šmídmajera ústředním ředitelem ČST. Bohumil Švec, jenž vykonával funkci vládního zmocněnce necelých 70 dnů, byl odvolán.

4.1.2 Odpor proti tlaku

Předsednictvo ÚV KSČ si na přelomu let 1968/1969 více než kdy jindy jasně uvědomovalo, že média a jejich naprostá poslušnost je základem

⁹² APF ČT, nezařazeno.

⁹³ APF ČT. Výňatek z dopisu: Celozávodní výbor KSČ se domnívá, že direktivní administrativní zásahy nemohou být vhodnou formou řízení hromadných sdělovacích prostředků. Odporují duchu polednové politiky, za kterou se vláda ve svém prohlášení z 19. září 1968 plně postavila, a podle našeho názoru jdou dále, než požadují Moskevské protokoly. Jejich strohá realizace vážně naruší důvěru, kterou si Čs. televize právě v polednovém období u převážné většiny lidu našich národů vydobyla a může poškodit ve svých důsledcích i vztah mezi lidem a politickým vedením státu.

uklidnění stále nevyrovnané atmosféry v Československu. Už od listopadu 1968 měl tuto oblast ve správě tajemník Josef Kempný, který během dvou měsíců připravil rozsáhlý Návrh opatření ke zlepšení stranického a státního řízení tisku, rozhlasu a televize. ČST se návrh dotýkal zásadním způsobem. Po jednání 7. ledna 1969 se předsednictvo usneslo, že si přidělí zásadní pravomoci – schvalování relací politické publicistiky a týdenní kontrolu programu televize.

Celozávodní výbor se znovu snažil protestovat, navíc poukazoval na to, že o televizi se rozhoduje za zavřenými dveřmi. Dřívější praxe totiž byla naprosto jiná – zástupci ČST byli zváni na veškerá jednání, která se jich týkala.⁹⁴

V té době už televize samozřejmě nemohla vysílat zcela objektivně, stále se ale snažila o aktuální publicistiku. Publicistický magazín Vladimíra Škutiny, který volně navazoval na v září 1968 zakázaný pořad Jsme s vámi, buďte s námi, bojoval se zákazy vysílání tak dlouho, až byl po třetím pokračování definitivně zrušen. Diskuse O čem se hovoří s moderátorem Přemkem Podlahou musela být po několika pokračováních nahrazena Zeleným magazínem.

Největší ohlas ale zaznamenával měsíčník Jizvy, jiskry, jistoty autorů Oty Poppa a Zdeny Joskové. Moderovala jej Jiřina Jirásková a do studia chodily známé osobnosti. Hovořilo se o národní kultuře, o jejích kořenech a o duchovních hodnotách národa. Ještě květnový díl s herečkou Vlastou Chramostovou byl odvysílán, další, jehož hostem byl režisér Zdeněk Podskalský, byl sice natočen, ale na obrazovku už nesměl.⁹⁵

Mimořádné postavení má ale bezesporu pořad, odvysíláný 22. ledna pod titulkem O čem se hovoří. Šest dní po smrti Jana Palacha vystoupili naposledy na obrazovce nejuznávanější publicisté – Vladimír Branislav, Ladislav Daneš, Jindřich Fairaizl, Arnošt Frydrych, Jiří Kantůrek, Karel Kyncl, Zdeněk Lavička, Karel Pech, Jiří Svejkský, Vladimír Škutina, Miloslav Tonninger a Vladimír Tosek. Cílem dvanácti osobností bylo odvrátit další živé pochodně a zároveň se rozloučit s televizními diváky,

⁹⁴ APF ČT, nezařazeno.

⁹⁵ CYSAROVÁ, s. 26.

protože všem začínalo být zřejmé, že veřejné vystupování jim brzy zůstane zapovězeno. Pořad zaznamenal velký ohlas mezi diváky, mnoho lidí žádalo telefonicky i pomocí dopisů reprízu, která ale už nikdy odvysílána nebyla.⁹⁶

I informační zpráva Útvaru svodné informace, dodávaná pro potřeby členů byra ÚV KSČ uznala, že „O čem se hovoří“ zastínilo ostatní události:

„Domníváme se, že uvedení tohoto pořadu druhý den po vystoupení prezidenta republiky a předsedy vlády na sjezdu českých odborů bylo do jisté míry retardací a asi nesplnilo zamýšlený cíl. Zcela do pozadí se dostaly výsledky zasedání lednového pléna ÚV KSČ, z něhož byly uvedeny oficiální dokumenty po jeho skončení.“⁹⁷

Pořad rozdráždil vládu natolik, že se okamžitě rozhodla jednat. 24. ledna rokovalo o situaci předsednictvo ÚV KSČ, o tři dny později ještě vláda. Už 29. ledna rozhodl Federální výbor pro tisk a informace o „Okamžitých opatřeních v Čs. televizi, v Čs. rozhlasu a v tisku“. Jednalo se o soubor nařízení, která měla média kádrově „vyčistit“ a dosadit na klíčová místa „politicky pevné zástupce ÚV KSČ, vlád a Národní fronty“. Pevné místo také dostalo privilegium ÚV KSČ i FÚTI, díky kterému mohly obě instituce projednávat vysílací plány a předem zakazovat nevhodné pořady. 29. ledna bylo také rozhodnuto o prvních zákazech vystupování na obrazovce. Zákazy se týkaly Vladimíra Škutiny, Ladislava Daneše, Karla Kyncla a Kamily Moučkové.

Ke změnám ale předsednictvo ÚV KSČ přikročilo i ve vedoucích funkcích, programový náměstek Zdeněk Noháč musel okamžitě nastoupit dovolenou. Na konci února se ale do televize vrátil a byl jmenován ředitelem připravovaného druhého programu a barevného vysílání. Náměstkem pro koordinaci a pravidelné hodnocení programu se stal „prověřený“ Přemysl Kočí.

Nátlak na žádoucí politickou orientaci televize a kádrová opatření pokračoval i nadále. Na začátku jara 1969 navíc komunisté dostali výbornou záminku díky tzv. hokejovým událostem.

⁹⁶ CYSAROVÁ, s. 27.

⁹⁷ Tamtéž.

4.1.3 Dopis ředitele Šmídmajera

Organizační a kádrové změny, provedené v Československé televizi do poloviny března 1969, zdaleka neodpovídaly požadavkům moci. 17. března odeslal ústřední ředitel televize Josef Šmídmajer dopis, adresovaný předsedovi vlády ČSR Stanislavu Rázlovi a předsedovi vlády ČSSR Oldřichovi Černíkovi. V dopise vypočítával všechny zásahy, ke kterým za dobu jeho působení došlo. Sám Šmídmajer se k tomuto činu odhodlal, protože jej trápila celá řada dezinformací a fám, které se dostávaly na veřejnost.

Na začátku se Šmídmajer zastavil u reorganizace: „Provedli jsme změny ve složení i systému práce ve vedení Čs. televize, které je nyní poradním orgánem ústředního ředitele. [...] Tím byla zvýšena pravomoc a odpovědnost jednotlivých vedoucích pracovníků. Rozhodl jsem dále, aby počet náměstků ústředního ředitele byl snížen na dva, přičemž jeden bude zodpovídat za koncepci, koordinaci a ideově politické zaměření programu Čs. televize a druhý za veškerou neprogramovou činnost, tj. za ekonomiku, správu, techniku a rozvoj. [...] Po zvážení všech aspektů a s přihlédnutím ke snaze po zjednodušení řízení a zamezení neúčelného tříštění programové činnosti jsem rozhodl nezřizovat funkci dalšího náměstka pro publicistiku a zpravodajství.“⁹⁸

Šmídmajer dále objasňoval nutnost ustanovení zvláštní skupiny, která dostala na starost přípravu vysílání druhého programu, stejně jako vysvětloval zřízení ideové rady ústředního ředitele televize.

V nejdůležitější pasáži dopisu hovoří Josef Šmídmajer o kádrových opatřeních, která stačil od konce ledna 1969 uskutečnit: „Záležitost Vladimíra Škutiny byla řešena tak, že bylo rozhodnuto, aby na obrazovce nevystupoval a přešel jako scénárista do skupiny připravující kriminalistické dokumentární pořady, tedy na úsek, na který byl původně přijat. Pro rozvázání pracovního poměru jsme nenašli vhodný důvod, který by byl v souladu s našimi platnými pracovními právními normami. Vyhověl

⁹⁸ ÚSD Sb. KV ČSFR C I/ 268, Dopis ústředního ředitele ČST ze 17. března 1969

jsem přání V. Škutiny,⁹⁹ který projevil zájem o stáž v televizi v Lublani. [...] Podle plánu rozšiřování sítě zahraničních korespondentů Čs. televize, připravujeme vyslání redaktorů Karla Kyncla a Ladislava Daneše¹⁰⁰ na plánovaná místa korespondentů do Londýna a N. Yorku. [...] Rozhodl jsem, aby hlasatelka Televizních novin Kamila Moučková¹⁰¹, která po dobu jednoho měsíce nevystupovala na obrazovce, začala postupně hlásit v intervalu odpovídajícímu pravidelnému rozpisu služeb hlasatelů. [...]“¹⁰² Josef Šmíd majer psal předsedům obou vlád i o plánovaném prověření kádrového složení v redakci zpravodajství a o změnách, které se dotýkaly spíše programových schémat. Dopisem chtěl podle vlastních slov zabránit šíření nepřesných a neúplných závěrů, které byly publikovány v tisku a přijaty veřejností.

4.1.4 Bezprostřední dopad hokejových událostí na ČST

Československá televize pochopitelně přenášela březnový světový šampionát v ledním hokeji ze Stockolmu. Dostalo se i na obě utkání národního mužstva se Sovětským svazem.

První výhra ještě prošla celkem bez potíží, po druhém vítězství 28. března ale vyšlo v téměř všech československých městech mnoho lidí do ulic, k oslavám. Došlo ke známým a již zmiňovaným incidentům na Václavském náměstí i jinde v republice.

Předsednictvo ÚV KSČ hledalo domnělé viníky i v řadách zaměstnanců ČST. Nebylo nic jednoduššího, než se zaměřit na pracovníky, kteří se v kritické době objevili přímo na obrazovce – na komentátora přímého přenosu Vladimíra Váchu a na televizní hlasatelku Milenu Vostřákovou.

⁹⁹ Vladimír Škutina ale mimo republiku neodjel, ještě v roce 1969 byl uvězněn.

¹⁰⁰ Karel Kyncl byl v roce 1969 vyhozen z ČST, dvacet měsíců strávil ve vězení a poté mohl pracovat pouze jako pomocná síla při nekvalifikovaných pracích. V roce 1983 mohl, výměnou za československé státní občanství, emigrovat do Velké Británie. Ladislav Daneš pracoval v ČST do roku 1970, od té doby byl pět let nezaměstnaný, do televize se mohl vrátit v roce 1990.

¹⁰¹ Kamila Moučková byla nucena televizi opustit v roce 1969, poté se živila pomocnými pracemi.

¹⁰² ÚSD Sb. KV ČSFR C I/ 268, Dopis ústředního ředitele ČST ze 17. března 1969.

Vladimír Vácha, který do Československé televize přišel až v roce 1968 z rozhlasu, komentoval oba přímé přenosy ze Stockholmu. První kritika se na jeho hlavu snesla za fakt, že neodsoudil československé hokejisty, kteří si před druhým zápasem přelepili hvězdu na národním znaku páskou. Daleko závažnější ale bylo obvinění z toho, že Vladimír Vácha svým komentářem, lépe řečeno úplně poslední větou, se kterou se s diváky rozloučil, vyprovokoval celonárodní nepokoje.

Ona věta měla znít: „Tak to doma dobře oslavte, však vy už víte jak.“

Sám Vladimír Vácha před speciální komisí, která byla k prošetření celé záležitosti ustanovena, vyslovení takové věty kategoricky popřel.¹⁰³ Ani komise na záznamu nic takového nikdy nenašla, přesto vydala jasný pokyn, že Vladimír Vácha musí zmizet z obrazu. Komentátor byl nakonec vyhozen ze sportovní redakce a skončil v autoprovozu televize. Později celou instituci opustil a vrátil se do ní až v roce 1990.

Milena Vostřáková pracovala v Československé televizi už od roku 1957. Nejprve pouze jako hlasatelka, později provázela například přímými přenosy z opery Národního divadla nebo z filmového festivalu v Karlových Varech. V kritický den, 28. března, měla Milena Vostřáková službu a po skončení přímého přenosu si, zcela mimo scénář, dovolila na obrazovce symbolicky připít na zdraví československých hokejistů. Okamžitě byla zbavena možnosti vystupovat na obraze a v roce 1970 musela z televize odejít. Vrátila se, stejně jako Vladimír Vácha, až v roce 1990.

4.1.5 Reakce oficiálních míst

Federální výbor pro tisk a informace nakázal bezprostředně po událostech noci 28. března 1969 prověřit v televizi veškeré pořady, které by mohly

¹⁰³ Veřejně naposledy v roce 2006, jako účastník panelové diskuze v ČT.

být v rozporu s vnitřní i zahraniční politikou státu. Dále měly být vyloučeny veškeré názory napadající KSČ, všechny invektivy vůči SSSR a umělecké pořady měly být koncipovány tak, aby přispívaly ke konsolidaci.¹⁰⁴

1. dubna 1969 vydal Český úřad pro tisk a informace závazný pokyn,¹⁰⁵ který zakazoval zveřejňování jakýchkoliv materiálů, které by polemizovaly s článkem sovětského deníku Pravda. Publikovány nesměly být texty, které by obsahovaly invektivy vůči Sovětskému svazu nebo proti principům socialistického zřízení.

O dva týdny později projednalo byro pro řízení stranické práce v českých zemích stanovisko svého ideologického oddělení ohledně uspořádání ČST v podmínkách federace. Jeho základem byla přímá zodpovědnost české i slovenské televize vládám svých zemí a ne Národnímu shromáždění. To byla přímá negace návrhu z roku 1968, protože ten předpokládal právě zodpovědnost Národnímu shromáždění jakožto volenému a tedy i do jisté míry svobodnějšímu orgánu.

Ve zdůvodnění se píše, proč byro nepovažuje návrh z roku 1968 za vhodný: „Dospěli jsme však jednoznačně k závěru, že takovéto uspořádání by neodpovídalo postavení televize a nemělo by ani logiku. Je nesporné, že jak česká, tak slovenská televize jsou sdělovacími prostředky socialistického státu a že tedy v první řadě tlumočí státní politiku a státní zájmy. [...] je nezbytná přímá podřízenost vládě tak, jak to bylo zakotveno v zákoně č. 18/1964 Sb. o Čs. televizi.“¹⁰⁶

„Zpráva o opatřeních ideologického oddělení byra ÚV KSČ k účinnému ovlivňování sdělovacích prostředků“ z 8. května 1969 akcentuje nutnost bezvýhradné podpory stranické politiky hromadnými sdělovacími prostředky. Zpráva zároveň ukazuje na média a zejména televizi jako na jednoho z viníků krizového vývoje a uvádí, že je třeba zajistit regulaci informací, aby nemohlo dojít k poškození strany a státu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ SÚA, ÚPV – usnesení vlády č. 66/1969.

¹⁰⁵ Pokyn číslo 6, APF ČT.

¹⁰⁶ ÚSD, Sb. KV ČSFR D VIII/43.

¹⁰⁷ ÚSD, Sb. KV ČSFR D VIII/55.

Předsednictvo vlády dostalo v těch dnech i zprávu o situaci ve sdělovacích prostředcích, kterou předložil předseda Federálního výboru pro tisk a informace Jaroslav Havelka. Ten uvedl, že ve vysílání ČST se začínají projevovat kádrové změny, které ovšem budou i nadále pokračovat. Podle Havelkovy zprávy měl ústřední ředitel ČST za povinnost zajistit soulad Televizních novin a publicistiky s vládní politikou a zároveň zařazovat do programu více lidové zábavy, aby televize mohla pomáhat k: „ovzduší klidu a pohody v republice“.¹⁰⁸

13. května 1969 přijala vláda ČSR usnesení o opatřeních v oblasti hromadných sdělovacích prostředků. Ministrům mimo jiné uložila provést rozbor kádrového obsazení vedoucích míst v redakcích, politické orientace současné tvorby a pověřila Jaroslava Havelku, aby spolu s předsedou Českého úřadu pro tisk a informace Josefem Havlínem předložil politicko-ideová a kádrová opatření v rozhlase a v televizi.¹⁰⁹

Média byla v tom období možná tématem, o kterém se ve vedení komunistické strany hovořilo nejvíce. Nový první tajemník Gustáv Husák měl k médiím hodně negativní vztah, neustále je kritizoval za obcházení a neplnění usnesení strany.

25. května jednalo předsednictvo ÚV KSČ znovu o sdělovacích prostředcích. Poněkoliakáté připomínalo komunistům v redakcích naprosto bezpodmínečnou podporu politiky KSČ a zároveň dalo souhlas k dalším kádrovým změnám. Vedoucím oddělení stranické práce pro sdělovací prostředky se stal Vladimír Diviš, který už od března vedl tiskové oddělení ÚV KSČ.

Hněv Gustáva Husáka a ostatních čelných představitelů strany padl i na Koordinační výbor tvůrčích svazů, který se snažil soustavně protestovat proti omezování občanských svobod. Koordinační výbor vydal 22. května prohlášení, ve kterém protestoval proti kádrovým změnám v médiích a cenzuře. Prohlášení bylo formou letáků šířeno po celém Československu, ani tento protest ale nemohl způsobit žádný zvrat.

¹⁰⁸ SÚA, ÚPV – usnesení vlády ČSFR.

¹⁰⁹ ÚSD, Sb. KV ČSFR – C V/7.

Ústřední výbor se rozhodl znovu ustanovit ideologickou komisi, která nebyla od března 1968 svolávána. Předsedou se stal již mnohokrát zmíněný Josef Kempný (v březnu 1970 jej pak při další reorganizaci vystřídal Vasil Biľak), místopředsedou Jan Fojtík. Komise měla celkem čtyřicet členů a naprostou většinu v ní drželi zastánci konzervativní linie – odpor byl nemožný.

4.1.6 Konec Josefa Šmídmajera

Vedení televize se za působení ústředního ředitele Josefa Šmídmajera pod silicím tlakem z oficiálních míst uchylovalo k různým ústupkům, kompromisům a proklamativním kladným vyjádřením k soudobému stavu politické situace. V žádném z archivních materiálů ale není doklad o jednoznačném odsouzení působnosti ČST v roce 1968, ani o interní iniciativě k zásadním personálním, organizačním a programovým zásahům.

K sedmáctému dubnu 1969 byl rozváznán pracovní poměr s celkem devadesáti sedmi zaměstnanci.¹¹⁰ Fakt, že většina z propuštěných byla v zahraničí, případně sama požádala o uvolnění z pracovního poměru, nebyl pochopitelně uváděn.

Josef Šmídmajer měl zjevnou snahu řídit televizi co možná nejopatrněji a hlavně si nikoho znepřátelit. Tento cíl byl ale čím dál složitější. Už v polovině května vyjádřily svoji nespokojenost se stavem věcí televizní odbory, tedy závodní výbor Revolučního odborového hnutí (ROH). Ten zaujal „Stanovisko k personálním opatřením v Čs. televizi Praha, provedeným dne 15. 4. 1969.“¹¹¹ Odboráři vedení ČST vytýkali, že opatření postrádají jakékoliv zdůvodnění a že proto předpokládají, že důvody nespočívají ve vnitřní potřebě televize. ZV ROH se dále ohradil proti tomu, že opatření nebyla vypracována po poradě s vedením závodního výboru. Tato demonstrace síly ale nic zásadního nezpůsobila.

¹¹⁰ CYSAROVÁ, J, s. 34.

¹¹¹ APF ČT, nezařazeno.

Josef Šmídmejser se v další složité situaci ocitl, když musel v polovině července předkládat ministrovi Jaroslavu Havelkovi „Rozborovou zprávu o politicko – ideovém působení Československé televize od listopadu 1968 a programových, organizačních a kádrových opatřeních“. Zpráva byla plná neadresné kritiky, ústupků a opatrných kompromisů. Její součástí byl i seznam osob, které byly přeřazeny do jiných redakcí, případně z televize odešly. To všechno ale bylo Husákovu vedení málo. Předsednictvo ÚV potřebovalo na důležitém místě někoho, kdo by rychle a bezvýhradně plnil všechny rozkazy, někoho, na nějž je možné se spolehnout.

4.1.7 Nástup Jana Zelenky

Usnesením z 6. srpna 1969 odvolala vláda Josefa Šmídmejsera z funkce ústředního ředitele ČST a zároveň na uvolněné místo jmenovala Dr. Jana Zelenku. Zelenka byl pro ÚV ideálním kandidátem na důležitou funkci. Ukázal se už v roce 1967, kdy vedl „usměrněné“ Literární noviny, v dubnu 1969 pak nastoupil jako šéfredaktor Květů. V srpnu potom přijal pozici ústředního ředitele televize.

Zelenkův nástup provázely žlučovité útoky na odvolaného Šmídmejsera, jeden takový přišel už v den odvolání v Rudém právu. To se článkem Cyrila Smolíka Dveře dokořán zabývalo kritikou činnosti pražské organizace novinářů v roce 1968. Šmídmejser v něm byl pranýřován za zákaz zveřejnění referátu Oldřicha Černíka na jedné z celostátních porad předsedů Okresních národních výborů (ONV) a Krajských národních výborů (KNV).¹¹²

Jan Zelenka měl za sebou, před televizním angažmá, zajímavou minulost. Jako šéfredaktor vedl Večerní Prahu. Z ní mimo jiné vyhodil Jiřího Lederera, který si dovolil napsat kladnou kritiku knihy Zbabělci Josefa Škvoreckého. Vedl rovněž, jak už bylo zmíněno, Literární noviny po jejich odejmutí Svazu československých spisovatelů. Na jaře 1968 se na

¹¹² CYSAROVÁ, s. 36.

Jana Zelenku pochopitelně zapomnělo, o to více se on sám připomněl ve službách Gustáva Husáka.

Zelenkovy postoje byly vždy naprosto nekompromisní. Takto hovořil na jednání ideologické komise ÚV KSČ rok po svém nástupu na místo ústředního ředitele ČST: „V televizi nebylo učiněno vůbec nic, naopak bývalé vedení televize mělo přímo direktivu kádry udržet, některé ty nejnápadnější kádry pouze odsunout z obrazovky. [...] Všichni tak jak je znáte, jako prominenty té politické pravicové kampaně, ať už vzpomenu jen vám hrozně známá jména Kyncl, Škutina, Branislav, Svejtkovský, Kantůrek atd. To všechno tam sedělo a pracovalo a my stáli před situací vůbec nejdříve tu masu televizní, v Praze to znamená 2700 lidí, v celém Československu 5000 pracovníků, tuto masu od ní odloučit. [...] Do konce roku jsme museli zlikvidovat desítky prominentních vyloženě pravicových publicistů. [...] Blokovali jsme nejdříve Televizní noviny, aby každý den podávaly informace, které odpovídají naší politice.“¹¹³

Zelenka jmenoval Vladimíra Soleckého, původně pracovníka Úseku hromadných sdělovacích prostředků ÚV KSČ, náměstkem pro zpravodajství a publicistiku. Solecký potom ministru a zároveň předsedovi Federálního úřadu pro tisk a informace Jaroslavu Havelkovi předkládal pravidelná hlášení ohledně vysílání závažných politických událostí v pořadu Televizní noviny.

Nástup nového vedení se pochopitelně okamžitě projevil na programu televize. Ke slovu se dostaly politické diskuse – ale výhradně se stoupenci Husákovy politiky. Tyto diskuse zpravidla moderoval sám Jan Zelenka. K výročí srpna 1968 byla uvedena řada propagandistických pořadů, například dokument Vlastenci bez masky (zkreslený pohled na srpnové dny) nebo Československo – rok zkoušek (pořad, sestavený sovětskými dokumentaristy, komentář v českém znění četla Jiřina Švorcová, hlavní propagátorka normalizace mezi divadelními a televizními umělci). Kromě programových opatření ale pokračovaly i změny kádrové. Odvolání byli mimo jiné ředitel pražského studia Viktor Růžička a vedoucí Hlavní redakce pořadů pro děti Arnošt Frydrych. Jan Zelenka se

¹¹³ CYSAROVÁ, s. 37.

místo odbojného Závodního výboru ROH opřel o jednotku Lidových milicí v ČST, z vedení ZV ROH doslova vyšťval Jarmilu Roháčovou. Zelenka rovněž nakázal připravit rozsáhlé kádrové dotazníky a definitivně tak nastoupil cestu k televizi, která byla dalších skoro dvacet let (Zelenka sám vydržel ve funkci až do roku 1989) naprosto poslušná předsednictvu ÚV KSČ.

4.1.8 Československá televize rok po událostech jara 1969

Zpráva Ústředního výboru KSČ z května 1970 hovoří o aktuálním stavu tisku, rozhlasu a televize. ČST je ve zprávě kritizována za to, že nereagovala na vývoj situace dostatečně včas. Tehdejší generální ředitel Josefem Šmídmajerem postupoval velmi opatrně. Po jeho odvolání se dle zprávy situace zlepšila: „Nové vedení v čele s J. Zelenkou, které nastoupilo v srpnu 1969, uskutečnilo první naléhavá opatření, zejména v úseku politického vysílání. Propustilo nejaktivnější pravicově orientované publicisty, prověřilo postupně jednotlivé redakce a studia, provedlo výměnu vedoucích kádrů a orientovalo se na získání nových pracovníků. Program televize byl v tomto období poznamenán dezorientací, nepříliš skrývanou pasivní rezistencí, zejména tvůrčích pracovníků. Pro rok 1970 vydalo vedení televize závažnou programovou směrnici a usilovalo, aby podstatná část programových pracovníků, izolovaná od aktivních nositelů pravicového oportunismu, překonala pasivitu a soustředila se na pozitivní práci. Rychle se konsolidovala a aktivně začala pracovat redakce pro děti a mládež a redakce filmových pořadů. Televizním novinám dosud chybí potřebná profesionalita a v redakci je dosud slabá kulturní, ekonomická a především zahraniční rubrika.“¹¹⁴

Nejkritičtěji zpráva hovoří o politické publicistice. Konstatuje, že bylo třeba rozpustit celou redakci (60 lidí) a začít formovat zcela novou.

¹¹⁴ OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 101.

Závěr části zprávy, která pojednává o televizi, je maximálně výmluvný: „Koncepci konsolidace vidí vedení televize jednak v odbourávání negativních vlivů let 1968 a 1969, kádrově doplnit redakce, dát lidem perspektivu a podchytit je pro realizaci záměrů nového vedení strany. K tomuto cíli má přispět i očista stranické organizace, která v současné době v televizi probíhá,“¹¹⁵

Očista znamenala kádrové prověrky, kvůli kterým musela řada zaměstnanců televizi opustit. Zůstali jen lidé, kteří byli naprosto oddaní vedení v čele s Janem Zelenkou.

¹¹⁵ Tamtéž.

4.2 Československý rozhlas v době začínající normalizace

4.2.1 Situace v rozhlase po srpnu 1968

Moskevský protokol, který museli českoslovenští představitelé podepsat 26. srpna 1968, obsahoval mimo jiné i ustanovení, které zavazovalo vedení KSČ k „ovládnutí sdělovacích prostředků“ a zároveň k personálním změnám ve vedení obou vysílacích médií.¹¹⁶

Předsednictvo ÚV KSČ chtělo co nejrychleji a nejrozhodněji jednat. Proto se rozhodlo v rozhlase zavést funkci vládního zmocněnce. Tím se už 30. srpna stal Odon Závodský. Závodský měl zajistit a zprostředkovat veškeré kontakty vedení rozhlasu s vládou a zaručit přímý vliv vlády na řízení média. Na necelý měsíc měl tak rozhlas vlastně dva stejně mocné muže – ústřední ředitel Zdeněk Hejzlar totiž ve své funkci skončil až 25. září 1968.

V systému vysílání došlo v dubnu 1969 k nejdůležitější změně zavedením zpřísněné kontroly programů. Na rozdíl od předchozí praxe, kdy o zařazení pořadů do vysílání rozhodovali odpovědní redaktoři, získali tuto pravomoc nově pouze šéfredaktoři – ti také za obsah osobně ručili. Šéfredaktoři měli za povinnost schválit a podepsat každý příspěvek zařazovaný do vysílání. To způsobilo, že při neustálém čtení a poslouchání neměli mnoho času na ostatní práci.

V redakci zpravodajství, kde nový systém nebylo možné fyzicky vykonávat, byl zaveden systém služeb, které se střídaly ve dvanáctihodinových směnách.

Došlo pochopitelně i na rušení pořadů, které fungovaly jako symboly Pražského jara. Z vysílání zmizely Písničky s telefonem, Mikroforum, Živá slova, Nedělní poznámka a zrušen byl i týdenní vnitropolitický komentář.¹¹⁷

¹¹⁶ JEŠUTOVÁ, E. – NOVÁKOVÁ, J.: Normalizace v československém rozhlase. Materiál, studie, dokumenty. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Praha, 1998, s. 19.

¹¹⁷ JEŠUTOVÁ – NOVÁKOVÁ, s. 27.

Mikrofórum nakonec bylo obnoveno, ale až v lednu 1969.

Celozávodní výbor KSČ v rozhlase svolal na 29. října 1968 poradou, které se zúčastnili všichni čelní představitelé jednotlivých redakcí. Výbor odmítl (a později svoje stanovisko ještě několikrát zopakoval) paušální kritiku sdělovacích prostředků, odmítl odsouzení celého vývoje situace a poukázal na zveličování působení pravicových sil v celé záležitosti.

Klíčovou otázkou se stalo obsazení funkce generálního ředitele.

Jmenování bylo neustále odkládáno, Zdeněk Hejzlar byl odvolán 25. září a pozice nebyla obsazena až do 30. ledna 1969. Vládní zmocněnec Odon Závodský neměl jasně dané kompetence, navíc se musel zodpovídat hned třem vládám (federální, české i slovenské). Proto nebyly provedeny žádné zásadní změny v organizaci ani v programové struktuře.

Až 31. ledna, po zveřejnění všech výsledků listopadového, prosincového i lednového zasedání ÚV KSČ, došlo k prvním jasným krokům. Odon Závodský byl jmenován novým ústředním ředitelem Československého rozhlasu, vedení rozhlasu navíc vypracovalo Základní koncepci programové činnosti Československého rozhlasu. Byla zřízena i ideová rada.

V březnu 1969 byl pak schválen Statut odpovědných redaktorů – zmocněnců.¹¹⁸ Při Českém úřadu pro tisk a informace bylo zřízeno konzultační středisko, jehož úkolem bylo sledovat dodržování pokynů ČÚTI tak, aby nedocházelo ke zveřejňování informací, které by byly v rozporu s důležitými zájmy vnitřní i zahraniční politiky státu.

Všechny redakce měly povinnost předkládat konzultačnímu středisku materiály, které měly jít do vysílání. Odpovědní redaktori – zmocněnci, pak měli právo jakýkoliv sporný pořad pozastavit. Konečné rozhodnutí pak příslušelo ústřednímu řediteli.

Odon Závodský navíc vydal hned po měsíci ve funkci text s názvem Opatření v Československém rozhlase. V něm vymezil přesné hranice

¹¹⁸ Novelou zákona číslo 127/1968 Sb. o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných sdělovacích prostředků.

povinností jednotlivých vedoucích pracovníků i případné sankce, které by následovaly v případě porušení směrnic.

Závodský vysloveně zakázal jakékoliv improvizace v živém vysílání (které bylo ale stejně omezeno na minimum), provedl prověrku hudebních materiálů a některé zakázal.

Tato opatření ale přišla až poté, co se povedlo hned dvakrát přísný režim v rozhlasu narušit. 17. ledna 1969 přečetl redaktor Ivan Ruml dopis Jana Palacha. Ivan Ruml byl okamžitě přeřazen na jiné místo, samozřejmě mimo vysílání.

V jednom z vydání populární hudební hitparády Houpačka zařadili autoři, manželé Černí, do vysílání písničku Jdi domů, Ivane. Píseň reagovala na okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy. Pořad byl kvůli tomu ukončen. S manžely Černými rozhlas okamžitě ukončil spolupráci.¹¹⁹

4.2.2 První kroky k normalizaci v Československém rozhlasu

Téměř okamžitě po nástupu Gustáva Husáka do pozice prvního tajemníka strany přišly první kroky, které měly v médiích „obnovit pořádek“.

Rozhlas nebyl žádnou výjimkou, i když nebyl tolik exponovaný jako televize.

K výsledkům dubnového plenárního zasedání ÚV KSČ přijalo vedení Československého rozhlasu stanovisko 29. dubna 1969. Zavázalo se podporovat aktivní politiku strany a vlády v zápase s protisocialistickými a antisovětskými tendencemi ve společnosti. Stanovisko bylo zformulováno do čtyř základních bodů:

1. V realizaci programových zásad Československého rozhlasu ještě důsledněji přejít k daleko větší konkrétnosti
2. Zhodnotit dosavadní programovou koncepci, vypracovanou podle listopadové rezoluce ÚV KSČ a podle nových podmínek ji doplnit a

¹¹⁹ JEŠUTOVÁ – NOVÁKOVÁ, s. 33.

rozšířit. Zvýraznit programovou činnost především na úseku publicistiky a zpravodajství aktivnější podporou hlavních článků politiky ÚV strany a vlády. Zajistit soustavně její tvůrčí a důslednou realizaci.

3. Považovat Doplnková opatření vedení podniku ze dne 1. dubna 1969 pro zajištění politické linie ve vysílání za trvalá a vyžadovat od všech stupňů řízení důsledné uplatňování a dodržování stanovených zásad.

4. Provádět konkrétní spolupráci s rozhlasem socialistických zemí, hlavně se sovětským, a důsledně dbát na všech programových úsecích plnění přijatých závazků. Dokončit během května přípravu dohody mezi Československým rozhlasem a SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství) a přistoupit k jejímu podpisu a pak realizaci.¹²⁰

Snaha ÚV KSČ zcela ovládnout média byla zřejmá. Komunisté používali především opatření administrativní a mocenská, potřebovali se ale opřít i o žurnalisty. Proto vzniklo Slovo do vlastních řad (viz. předchozí kapitola), otisknuté 17. května 1969 v Rudém právu. Novináři, kteří se chtěli bezvýhradně přihlásit k podpoře Husákova vedení, tak učinili právě podpisem tohoto prohlášení.

V rozhlasu se ke Slovu do vlastních řad připojili mj. Karel Hrabal (náměstek ředitele pro zahraniční vysílání), Květoslav Faix (redaktor), Vladimír Brunát (reportér), Svatopluk Dolejš (vedoucí redaktor arabského vysílání), Josef Skála (vedoucí redaktor italského vysílání), Vladimír Vipler (šéfredaktor zahraničního vysílání), Luboš Šimek (technický vedoucí vysílání do zahraničí), Pavel Nykles (zástupce hlavního redaktora hlavní redakce programových okruhů) a další. Zmiňovaní signatáři se stali oporami komunistického vedení státu při úsilí o co nejrychlejší průběh normalizace.

Dne 26. května bylo v rozhlasu vysíláno prohlášení, které se omlouvalo za to, že: „v srpnových dnech roku 1968 došlo ve vysílání k nepodloženému obvinění ze zrádcovství a kolaborantství u řady čestných a poctivých soudruhů,“ a prosilo uvedené soudruhy o odpuštění: „věříme, že soudruzi

¹²⁰ JEŠUTOVÁ – NOVÁKOVÁ, s. 36.

jmenování v usnesení výkonného výboru PÚV KSČ tuto naši upřímnou omluvu přijmou.“¹²¹

V polovině června projednala a posléze přijala federální vláda usnesení, jak dále postupovat vůči sdělovacím prostředkům.¹²²

Ředitel Československého rozhlasu dostal tyto úkoly:

1. Trvale zabezpečit důslednou kontrolu připravovaných pořadů a jejich pravidelné hodnocení vedoucími pracovníky.
2. Znovu posoudit činnost všech vedoucích pracovníků, vedoucích směn a středních kádrů a podle potřeby provést opatření.
3. V publicistice rozhlasu cílevědomě aktivně prosazovat vládní politiku, zpracovat k tomu příslušné tematické plány a předložit je k posouzení Federálnímu výboru pro tisk a informace.
4. Předložit vládě Československé socialistické republiky do 15. června rozbor politicko – ideového působení rozhlasu, kádrového obsazení vedoucích míst a souhrnnou zprávu o provedených organizačních a kádrových opatřeních.¹²³

4.2.3 Nástup nového vedení

Odon Závodský, který nastoupil na konci srpna 1968 do rozhlasu jako prozatímní vládní zmocněnec, skončil svou práci k 20. červnu 1969. V ten den byl jmenován nový ústřední ředitel Československého rozhlasu Bohuslav Chňoupek. Gustáv Husák byl pevně přesvědčen, že řídicí funkce v Československu musejí být v jakési národnostní rovnováze. Stal – li se ústředním ředitelem Československé televize Čech (po Josefu Šmídmajerovi Jan Zelenka), do funkce ústředního ředitele Československého rozhlasu musel přijít Slovák.

Bohuslav Chňoupek, rodák z Bratislavy, osvědčil svoji loajalitu k vládnoucí moci mnohokrát. Pracoval jako novinář, osm let psal pro

¹²¹ DOSKOČIL, s. 297.

¹²² Usnesení federální vlády č. 133 z 12. června 1969.

¹²³ JEŠUTOVÁ – NOVÁKOVÁ, s. 35.

deník Smena, působil jako krajský zpravodaj krajského deníku Pravda v Prešově, pět let dokonce působil jako dopisovatel Pravdy v SSSR. Od roku 1945 byl v KSČ, tři roky kandidátem ÚV. Do Ústředního výboru se propracoval právě v roce 1969, už jako náměstek ministra kultury.

V rozhlasu dostal za úkol především pevnou rukou řídit personální čistky. Svého úkolu se Chňoupek chopil okamžitě. Brzy byl odvolán první náměstek Rostislav Běhal, náměstkové Ivan Kratochvíl, Josef Balvín, Karel Lánský, šéfredaktor Hlavní redakce zahraničních pořadů Jiří Kmoch a mnozí další, včetně několika ředitelů krajských studií. Na uvolněná místa pak byli nominováni „prověřeni“ komunisté, především výše zmínění signatáři Slova do vlastních řad.

Ředitelem českého rozhlasu a Chňoupkovým náměstkem se stal Karel Hrabal, vedoucím politického vysílání Josef Skála, vedoucím programového ústředí Pavel Nykles a ředitelem zahraničního vysílání Vladimír Vipler.

První velkou zkouškou „nového“ Československého rozhlasu se stalo vysílání ve dnech prvního výročí srpnové okupace. Bohuslav Chňoupek celou záležitost vyřešil tak, že poslal většinu zaměstnanců na nucenou dovolenou a veškerou činnost vykonávala 20. a 21. srpna 1969 malá skupinka lidí, kteří byli označeni za mimořádně spolehlivé.¹²⁴

Velký důraz byl pochopitelně kladen na zpravodajství. Jeho přerod nemohl probíhat tak rychle jako v případě ostatních redakcí a byla proto vytvořena nezávislá publicistická skupina. Ta byla podřízena přímo vedení a jejím úkolem bylo dodávat do vysílání politicky angažované materiály – tzv. Živá slova, dále pak komentáře a nedělní poznámky. Ve skupině se sešli mj. budoucí ústřední ředitel rozhlasu Ján Riško, zástupce šéfredaktora Rudého práva Zdeněk Hoření, člen ÚV KSČ Alois Indra nebo Milena Balašová, později obávaná náměstkyně ústředního ředitele ČST.

Bohuslav Chňoupek se ale činil i v jiných redakcích. Jím vybraní vedoucí pracovníci brzy nastolili přísně normalizační trend vysílání.

¹²⁴ JEŠUTOVÁ – NOVÁKOVÁ, s. 43.

Československý rozhlas se stal, podobně jako Československá televize, prodlouženou mediální rukou ÚV KSČ. Úspěšně vykonaná práce pomohla Bohuslavu Chňoupkovi k místu velvyslance v SSSR a později dokonce k pozici ministra zahraničních věcí ČSSR. Na Chňoupkovo místo nastoupil 8. 9. 1970 zmiňovaný člen speciální publicistické skupiny a další Slovák Ján Riško. Ten vydržel ve funkci až do léta 1989.

4.2.4 Československý rozhlas rok po událostech jara 1969

Bilanční zpráva ÚV KSČ z května 1970 se nevyhýbá ani hodnocení aktuální situace v Československém rozhlasu. Stejně jako v případě televize se rozhlas ocitl pod palbou kritiky za to, jak se jeho vedení i zaměstnanci chovali až do léta 1969: „V důsledku působení pravicově oportunistických sil, které se maskovaly centristickými frázemi, nedošlo v rozhlasu bezprostředně po plénu k rozpracování realizační směrnice. Teprve jmenování nového vedení Čs. rozhlasu v červnu 1969 znamenalo zásadní přelom. Bylo nutné provést zásadní kádrové změny v obsazení jednotlivých vedoucích funkcí. V říjnu 1969 se podařilo dosáhnout rezignace starého CZV KSČ, který pomáhá novému vedení uskutečňovat zásadní změny v orientaci vysílání. [...] Postupně se podařilo zformovat skupinu publicistů a okruh externích spolupracovníků, kteří s nesmírnou obětavostí a zápalem bojovali a bojují za realizaci politiky ÚV KSČ.“¹²⁵ Další část zprávy se zabývá situací v jednotlivých redakcích a nedostatkem kvalifikovaných pracovníků. Stejně jako v případě televize, i u rozhlasu označil ÚV KSČ za největší problém kvalitativní i kvantitativní kádrovou přestavbu redakcí. Na závěr ale zpráva konstatuje, že : „Vedení rozhlasu získává nové kádry, které si samo proškoluje.“¹²⁶

¹²⁵ OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 100.

¹²⁶ Tamtéž.

Stejně jako u televize tak odešla řada schopných, ale nepohodlných lidí a na jejich místa nastoupili ti, kteří sice v mnohých případech nebyli profesně na výši, zato ale důsledně podporovali normalizaci.

5. Závěr

Rok 1968 a obecně konec šedesátých let dvacátého století patří k nejzásadnějším letům komunistické vlády v Československu. Ve společnosti už v průběhu první poloviny 60. let výrazně sílila nespokojenost se stavem, v němž se země nacházela. Tato nespokojenost nepanovala pouze mezi obyčejnými lidmi, hlasy volající po reformách se ozývaly stále častěji i ze struktur Komunistické strany Československa (KSČ).

Po nástupu Alexandra Dubčeka na pozici prvního tajemníka ÚV KSČ v lednu 1968 začaly být skutečně celospolečenské reformy plánovány. Reformistům nešlo o nastolení nového společenského režimu, ale o korekce socialismu. Sovětský svaz sledoval přípravy reformem v Československu s neklidem a obavou, aby neztratil v zemi vliv. V létě 1968 se rozhodl rázně vojensky zasáhnout – 21. srpna 1968 začala okupace Československa. Situaci, která se po několika měsících přítomnosti vojsk Varšavské smlouvy uklidnila, zostřily události z jara 1969. Oslavy druhého vítězství československých hokejistů nad Sovětským svazem na mistrovství světa ve Stockholmu vyvrcholily zřejmě záměrně vyprovokovanými útoky na různé sovětské instituce, především kanceláře letecké společnosti Aeroflot a kasárna. Tyto útoky se staly hlavním argumentačním trumfem vedení sovětských komunistů pro následné změny a začátek období normalizace, tedy návratu k poměrům, které panovaly před začátkem snah o reformy. V tezích diplomové práce jsem formuloval základní hypotézu. Ta vycházela z přesvědčení, že řízení médií v Československu se po tzv. hokejových událostech na konci dubna 1969 radikálně zpřísnilo. Domnívám se, že tato hypotéza byla v mé diplomové práci jasně potvrzena - nejprve zavedením předběžné cenzury. V následujících týdnech a měsících i výrazně zostřenou kádrovou politikou, uplatňovanou postupně ve všech typech médií. Většina deníků a týdeníků ztratila původní, často velmi progresivní šéfredaktory, některé časopisy musely skončit svoji činnost v plném rozsahu. Na vedoucí místa pak přicházeli lidé, jejichž hlavní devizou byla naprostá poslušnost a ochota stoprocentně

se podřídít novému vedení komunistické strany, které reprezentoval především nový první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák.

V rozhlase i v televizi skončili ředitelé a po překlenutí krátkého období, kdy obě vysílací média řídili vládní zmocněnci, přišli na ředitelská místa Jan Zelenka, respektive Bohuslav Chňoupek. Oba téměř okamžitě začali propouštět a koordinovat činnost obou institucí tak, aby co nejvíc pomáhali novému vedení ÚV KSČ. Hlavní cíl Husákovy garnitury v mediální oblasti, tedy naprostý souhlas a podpora normalizace, se povedl v tisku, televizi i rozhlase.

Kromě základní hypotézy jsem formuloval i dvě výzkumné otázky. První se ptala na způsob reakce ÚV KSČ a ČÚTI na události jara 1969 v oblasti řízení médií, druhá na prezentaci hokejových událostí na stránkách Rudého práva a Reportéra.

Odpověď na první výzkumnou otázku jsem dal už potvrzením hypotézy o zjevném zpřísnění mediální kontroly na všech stupních. Vedení komunistické strany považovalo média za mimořádně silný nástroj propagandy, a proto jim věnovalo mnoho pozornosti. Nejprve je obvinilo, že zásadně napomohla nepokojům při oslavách hokejové výhry nad Sovětským svazem, potom přikročilo k personálním čistkám a důsledné kontrole mediálních obsahů.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku jsem se pokusil dát ve druhé kapitole diplomové práce. Z uvedených skutečností je jasné, že Rudé právo, jakožto oficiální orgán ÚV KSČ, se muselo jednoznačně postavit za jeho stanovisko. Reportér patřil k nejprogresivnějším týdeníkům, v inkriminované době byl ale v těžké nemilosti ÚV KSČ a možná proto se komentování hokejových událostí vyhnul. Stále ale setrval v podpoře reformního snažení, zejména neustálou obhajobou polednové politiky a jejich klíčových bodů. Zřejmě proto byl v polovině května 1969 bez náhrady zrušen.

6. Resumé

Diplomová práce Vliv tzv. hokejových událostí na řízení médií v Československu pojednává o situaci v Československu na konci šesté dekády 20. století.

Komunistický režim se nacházel v krizi, občané země byli nespokojeni se situací ve společnosti. První tajemník komunistické strany a někteří jeho spolupracovníci se pokoušeli částečně změnit režim, zvýšit osobní svobody a svobodu médií.

Situace se zlepšila na jaře roku 1968, v období nazývaném pražské jaro. Sověti ale usoudili, že situace v Československu se vymyká jejich kontrole. Reakce byla nekompromisní. Vojska Varšavské smlouvy zahájila okupaci Československa 21. srpna 1968. Sověti záhy získali kontrolu nad celým územím.

Alexander Dubček a jeho spolupracovníci byli Sověty silně kritizováni, ale prozatím zůstávali ve svých funkcích. Ale situace, která se pomalu uklidňovala, se opět zhoršila po dvou československých vítězstvích nad Sovětským svazem na mistrovství světa v ledním hokeji. Českoslovenští občané druhou výhru slavili, ale někteří z nich – zřejmě provokatéři řízení Sověty – prováděli výtržnosti namířené proti kancelářím sovětských společností a kasárnám.

Sovětské vedení v Moskvě se poté rozhodlo výrazně zpřísnit režim v Československu. Jednou z nejvíce postižených oblastí byla oblast médií. Tato diplomová práce pojednává právě o provedených opatřeních a situaci v mediální oblasti v průběhu jara 1969. Uvedené období bylo nejdůležitější pro vývoj mediální situace v následujících dvaceti letech.

7. Summary

Diploma thesis Influence of hockey affairs over leading media in Czechoslovakia deals with the situation in Czechoslovakia in the end of sixth decade of 20th century.

The communist regime was in crisis, citizens in Czechoslovakia were unsatisfied with situation in society. First secretary of the communist party Alexander Dubček and some of his contributors, were trying to change the regime partly, to intensify individual freedoms and also to liberate media. Situation went better in spring of 1968, in the time called Prague Spring. But then the Soviets realized, that the situation in Czechoslovakia is coming out of their control. Their reaction was uncompromising. The troops of Warsaw pact started the occupation of Czechoslovakia on 21st of August 1968. The Soviets earned the control over the whole republic. Alexander Dubček and his contributors were hardly criticised by the Soviets, but they initially stayed at their positions. But the situation, which was slowly becoming better, deteriorated after two Czechoslovak winnings over the Soviet union team at the world championships in ice hockey. Czechoslovak citizens celebrated that sport success, but some of them – probably provocateurs engineered by the Soviets – made some disturbances directed against Soviet companies offices and barracks in Czechoslovakia after the second match.

After that, the Soviet leadership in Moscow markedly tightened up the regime in Czechoslovakia. One of the most afflicted realm was the media realm.

This diploma thesis deals with this strictness and with the changes in this realm during the spring of 1969. This period was the most important for progression of media situation in next twenty years.

8. Použité prameny a literatura

Archivy:

Národní archiv

Archiv ÚSD

Archiv programových fondů ČT

Prameny:

Reportér rok 1969

Rudé právo rok 1969

VONDROVÁ J. - NAVRÁTIL J.: Komunistická strana Československa.

Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967 – 1970. Díl 9, sv. 4.: Normalizace (listopad 1968 – září 1969). Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, Praha – Brno 2003. ISBN 80-7239-153-4.

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky – Sbírká komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967 – 1970.

ZEINER, J.: Postavení bezpečnostních sborů, zejména státní bezpečnosti v politickém vývoji 1967-1970. Nepublikovaný dokument, Praha 1991.

Literatura:

BLAŽEK, P.: *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu: 1968–1989*. Dokořán, Praha 2005. 355 s. ISBN 80-7363-007-9.

BLODIGOVÁ, A. – KÖPPLOVÁ, B. – Sekera, M.: *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Katalog výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha, SÚA 2002. 99 s. ISBN 80-86712-07-9.

CYSAŘOVÁ, J.: *Televize a totalitní moc 1969 - 1975. Materiál, studie, dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Praha, 1998. přeruš. str.

DEFLEUR, M. – ROKEACHEOVÁ, S.: *Teorie masové komunikace*. Karolinum, Praha 1996. 363 s. ISBN 80-7184-099-8.

- DOSKOČIL, Z.: *DUBEN 1969 : (příčiny, průběh, domácí a zahraniční ohlasy)*. Univerzita Karlova, Praha 2004. 412 s. ISBN 80-7239-204-2.
- HOPPE, J.: *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, Praha a Brno 2004. 441 s. ISBN 80-7239-162-3.
- JEŠUTOVÁ, E. – NOVÁKOVÁ, J.: *Normalizace v československém rozhlase. Materiál, studie, dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Praha, 1998. 142 s.
- KONČELÍK, J.: Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968. In Končelík, Jakub - Köpplová, Barbara - Prázová, Irena (ed.). *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. II, Sociologie, prognostika a správa, Média*. 1. vyd. Praha : Matfyzpress, 2002, s. 313-329. ISBN 80-85863-00-2.
- KÖPPLOVÁ, B. et al.: *Dějiny českých médií v datech*. Karolinum, Praha 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1.
- MCQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha 1999. 447 s. ISBN 978-80-7367-338-3.
- MENCL, V. (a kol.): *Československo roku 1968. 2.díl: počátky normalizace*. Parta, Praha, 1993. 134 s. ISBN 80-901337-8-9.
- MLYNÁŘ, Z.: *Mráz přichází z Kremly*. Mladá fronta, edice Archiv, Praha, 1990. 336 s. ISBN 80-204-0196-2.
- OTÁHAL, M.: *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989 : Příspěvek k dějinám normalizace*. MAXDORF, Praha 1994. 124 s. ISBN 80-85800-12-8.
- OTÁHAL, M.: *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1967 – 1989*. Dokořán, Praha 2003. 230 s. ISBN 80-86569-52-7.
- OTÁHAL, M., NOSKOVÁ, A., BOLOMSKÝ, K.: *Svědectví o duchovním útlaku (1969–1970)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a MAXDORF, Havlíčkův Brod 1993. 148 s. ISBN 80-85800-14-4.
- PECKA, J.: *Proměny Pražského jara 1968 – 1969. Sborník statí a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, Praha 1993. 444 s.

ŠULC, Z.: *Psáno inkognito : doba v zrcadle samizdatu 1968-1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2000. 288 s. ISBN 80-7285-003-2.

VALENTA, J.: *Sovětská intervence v Československu. Anatomie rozhodnutí*. Svoboda, Praha 1991. 192 s. ISBN 80-205-0213-0.

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Návrh zásad zavedení předběžné cenzury podle usnesení vlády č. 66/D ze dne 2. dubna 1969 (archivní kopie)

Příloha č. 2: Kádrový dotazník pro zaměstnance Československé televize ze září 1970 (archivní kopie)